



**Ekofeminisme**

## **økofeminismer**

Publikation udviklet af Emmeline Werner

Tak til aktivister fra NOAH for den grundige gennemlæsning og feedback

Tak til Marie-Jeanne Werner og Francois Questiaux for korrekturlæsning

Oversat af Julie Nøjgaard Petersen fra originalen

Ecofeminisms, korrekturlæsning af dansk version af Werner Hedegaard

Layout: Emmeline Werner og Frederikke Becher

Typografier : Normal, Ovo og Compagnon

Udgivet af NOAHs Forlag, 8. marts 2024

Første udgave.

ISBN (digital pdf) 978-87-87497-05-3

Forfatteren kan kontaktes via NOAHs sekretariat

Miljøbevægelsen NOAH Friends of the Earth Denmark

Stuðiestræde 24

1455 København K

Telefon: 35 36 12 12

E-mail: [noah@noah.dk](mailto:noah@noah.dk)

Hjemmeside: [www.noah.dk](http://www.noah.dk)

Denne publikation kan blive downloades gratis som pdf fra NOAHs hjemmeside via linket:

<https://noah.dk/oekofeminismer>





A decorative border made of thin, light-colored lines with small, stylized floral and leaf motifs, framing the central text.

# Økofeminismer



## Indholdsfortegnelse

Forord	5
Hjælp til læseren	7
Ordliste	10
Digt af Susan Saxe	12

## Taknemmelighed

Hvad er økofeminismer?	14
Reclaim	17
Françoise d'Eaubonne	18
Globale tanker	20
Chipko-bevægelsen	I
Kvinderne ved Standing Rock II	
Oplyste perspektiver	23
At overvinde dualismer	25
The Greenham commons	III

## Fordybelsestid

Genvæve hendestorie	30
Der var engang	30
Heksejagt	31
Indhegninger	33
Kolonialisme	34
Natur og monokultur	36
Et eksempel: praksissen bag de patenterede frø	37
Nous sommes la solution	IV

## Ære vores smerte for verden

Kvindefjendsk økonomi	39
Mindre adgang til ressourcer	41
Green Belt Movement	V
Overbefolkning af Jorden	43
Flere kvinder er ofre for naturkatastrofer	44
Omsorgsgivere	45
Tvangsægteskaber	45
Helbredsproblemer	46
Love canal	VI
Forurenende adfærd	48
Mental belastning	49
Vegetarisk og vegansk økofeminisme	50
Politisk deltagelse	51
De modige kvinder i Kruscica	VII
Klimamarcher	VIII

## At se med nye og gamle øjne

Spirituelle økofeminister	57
Gud er ikke en hvid mand	57
Waorani-stammen mod udvindingen af land	IX
Nye myter for de jordbundne	60
Klimakollektivet	X
Det private er politisk	62
Styrken indefra	63
Hverken kvinder eller land er territorier, der kan erobres	XI
Magi, kunsten at ændre bevidstheden	64
Drømme om mørket	65
Vores kroppe, vores planet, os selv	66
Cuerpo – Territorio	XII

## bevæge os fremad

Fredfyldt klimastrejke	XIII
Blive i problemerne	70
Nye sprog	72
Javanesiske kvinder mod cementindustrien	XIV
Udforske trådene fra utopiernes spindelvæv	74
Kvindernes Pentagon-aktion	XV
Hvis jeg ikke kan danse, vil jeg ikke være en del af jeres revolution	77
Digt af Shëkufe Tadayoni Heiberg	80

## referencer og læseliste



## FØRORD


Den økofeministiske bevægelse har eksisteret siden 1970, men har stadig brug for at blive udbredt i større grad. Det vil denne publikation gøre bod på, og sikre, at økofeminismens hovedtema – at bringe en feministisk tilgang til miljø- og klimakrisen – kan udbrede og tilbyde sit interessante perspektiv på at aflæse de situationer, mennesker befinder sig i.

Vi hører ofte, at klimakrisen handler om at reducere CO<sub>2</sub>-udledningen og udvikle mere og bedre teknologi, der kan løse problemerne for os. Dette er en forsimpning af problemet, og den økofeministiske tankegang giver os en dybere forståelse af problemernes rødder og de sociale og miljømæssige konsekvenser.


Det er vigtigt at forstå, at økofeminisme ikke fremviser ÉN sandhed, men samler forskellige dele af et komplekst puslespil for at foreslå nye måder at forstå kompleksiteten på. Man kan med et åbent sind lade sig inspirere af disse tanker og genoverveje sine egne privilegier og blinde vinkler.

Da økofeminismen stadig er meget lidt omtalt på dansk og ofte misforstået, tilbyder NOAH ØkoKøn en "state of the art" af de økofeministiske bevægelser gennem tid og rum. Det er ikke en komplet præsentation af økofeministiske bevægelser, men et forsøg på at forklare, hvad denne bevægelse handler om. Den dækker ikke alle aspekter og går heller ikke i dybden med hver enkelt, men samler nogle af de hovedelementer, der udgør den økofeministiske tanke. Vi opfordrer læseren til at dykke ned i litteraturlisten og lade sig inspirere til videre læsning.






Denne publikation er baseret på et speciale i kønsstudier skrevet af Emmeline Werner i 2018 og originalsproget er fransk. Den er blevet revideret og opdateret med indsamlet materiale og historier fra podcasts, udstillinger og film. Publikationen er tidligere blevet oversat til engelsk, og er nu blevet revideret og oversat til dansk med Julie Nøjgaard Petersens værdifulde hjælp. Takket være hende kan bevægelsen få et samlet og nedskrevet udgangspunkt på dansk.



Den økofeministiske tankegang er ikke lineær, men tager mange omveje, er rodet og nuanceret. Man kan visualisere den ligesom et træ: tankerne udspringer og forgrener sig, og der forsøges at medtænke så meget som muligt i den økofeministiske undersøgelse – alt fra rødderne til trækronen. Økofeminismen stiller spørgsmål ved de etablerede systemer, hvilket blandt andet også involverer formidling af komplicerede emner. Som et forsøg på at adskille sig fra den normative formidlingsform og lade økofeminismen inspirere publikationen, har vi opbygget dens struktur efter strukturen i Johanna Macys Work That Reconnects. Det er en praksis, der har til formål at bringe håbet tilbage gennem et spiralformet arbejde i fire trin:



Baseret på taknemmelighed, at ære vores smerte for verden, at se med nye øjne og gå videre, håber vi, at denne publikation om økofeminisme vil give dig en forståelse af den komplekse kønsdynamik i miljøkrisen og sammenhængen mellem klimakrisen og kønsproblematikkerne, en følelse af at høre til (i verden), nye muligheder og en vilje til at opbygge et samfund baseret på omsorg og kærlighed til den verden, vi kommer fra.

God læsning,

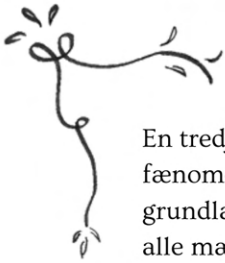


## Hjælp til læseren

Økofeminisme er et lige så kompleks og alsidig fænomen/begreb/praksis/strømning/ideologi/tankegang som de økofeminister, den rummer. Denne publikation skal ses som en indføring i de økofeministiske tanker og en appetitvækker til læserens videre selvstudie, aktivisme og personlige udvikling. Eftersom økofeminismen er et overbegreb for forskellige tilgange og bevægelser, er der forskellige termer og begreber, som læseren kan møde for første gang. Derfor har vi lavet en ordliste, som kan hjælpe med den videre læsning. Dertil skal tilføjes, at omend det danske sprog er poetisk, fantastisk og i evig udvikling, er der visse relevante begreber, som ikke har den samme betydning på dansk som på engelsk. For eksempel vil man støde på ordet "økologi" (engelsk: ecology) gentagne gange i publikationen. Læserens første tanke vil måske være på det røde Ø-mærke, der peger på en særlig måde at dyrke landbrug på, men inden for økofeminismen er det så meget mere. Med hjælp fra den danske ordbog kan man tænke på ordet i denne større betydning:

"Videnskab, der beskæftiger sig med den biologiske afhængighed mellem forskellige levende organismer i naturen og hensynet til naturens balance."

Et andet udtryk, der på dansk ikke helt har den samme nuance som det engelske ord, er "oprindelige folk" (engelsk: indigenous people). Det danske udtryk er mindre præcist, men ikke desto mindre er det vigtigt at vide, da økofeminisme blandt andet fokuserer på minoriteter og oprindelige folks skikke, samhørighed med og viden om naturen samt patriarkatets og kapitalismens undertrykkelse af dem.



En tredje vigtig ting at nævne er, at læseren vil støde på fænomenet "den hvide mand", der præsenteres som den grundlæggende del af verdens problemer. Det betyder ikke, at alle mænd er ansvarlige for verdens tilstand, eller at økofeminismen ikke inkluderer dem. Det handler om det historiske aspekt, hvor den hvide mand har domineret, kolonialiseret og hersket over minoriteterne (de oprindelige folk, de koloniserede, kvinderne), verden og dens ressourcer.

Økofeminismen handler grundlæggende om, at det oversete, marginaliserede og undertrykte nu skal have taletid efter at have været ekskluderet alt for længe. Denne publikation vil vise sammenhængen mellem det altdominerende, patriarkalske verdenssyn og klimaforandringerne, den sociale ulighed og undertrykkelsen af kvinder og naturen. Feminisme handler om humanisme og ligestilling for alle, men eftersom det er kvinder, der historisk er blevet ekskluderet, hedder det feminisme for at adressere det mest presserende problem – økofeminisme har den samme logik. Den ekskluderer ikke mænd, men sætter blot dagsordenen for handling. Det sidste udtryk, der må uddybes, er det engelske ord "reclaim". Dette ord har desværre ikke – endnu – en god dansk pendant, derfor vil det blive brugt, som det er. Termen "reclaim" betyder "at tage tilbage, genbruge, rehabilitere, genopfinde, genopdage. Det er et ord, der stammer fra økologien og oprindeligt betyder det at tage et land tilbage, rydde op og genetablere det som sit eget". Ved at tage noget tilbage, som er blevet taget fra en, kan man opnå empowerment.

I publikationen vil vi udforske bevægelsens historie, dens hovedpointer og politiske, poetiske og radikale specifikationer og ikke mindst vise, hvordan økofeminismen kan frigøre os, inspirere os og få os til at overveje andre måder at eksistere i verden på.



## ordliste

Vi har forsøgt at producere en fyldestgørende ordliste, men vi opfordrer altid til, at man slår de ord op, som man ikke kender. Listen er udført med hjælp fra den danske ordbog (DDO), Den Store Danske (lex) og wikipedia (W).

- **Androcentrisk:** Har manden og det mandlige som centrum og norm. (DDO)
- **Antinatalistisk:** En filosofisk position og social bevægelse, der tildeler fødslen en negativ værdi. (W)
- **Essentialisme:** Filosofisk overbevisning om at tingenes sande essens er entydig og uforanderlig (og at videnskaben og filosofien har til opgave at afdække og beskrive denne essens). (DDO)
- **Eurocentrisk:** Opfatter Europa og europæerne som verdens kulturelle og politiske centrum. (DDO)
- **Exceptionalisme:** Forestilling om at nogen eller noget er et særtilfælde der adskiller sig fra alle sammenlignelige størrelser (og som derfor er undtaget fra bestemte udviklingstendenser e.l.). (DDO)
- **Hegemoni:** En stærk stats (uberettigede) overherredømme over og magtudøvelse over for svagere stater eller folkeslag. (DDO)
- **Immanens:** Egenskab ell. princip: det at være immanent, iboende; det at noget er (skjult, men) aktivt til stede i noget. (DDO)
- **Imperialisme:** En stats stræben efter at opnå fx politisk, militær eller økonomisk magt over områder uden for landets grænser især om stormagternes erobring og udnyttelse af kolonier i sidste halvdel af 1800-tallet. (DDO)

- Kapitalisme: Økonomisk system med privat ejendomsret til produktionsmidlerne og markedskræfternes styring af økonomien. (DDO)
- Kosmogoni: Lære om universets skabelse og udvikling, enten på religiøst-filosofisk eller på videnskabeligt-astronomisk grundlag. (DDO)
- Machismo: Aggressivt mandlighedsideal, der bl.a. forekommer i Latinamerika, og som bygger på stærkt opdelt kønsroller. (lex)
- Monokultur: en udbredt praksis, hvor man kun dyrker én afgrøde på marken af gangen.
- Neoliberalisme: Politisk og økonomisk ideologi der i modsætning til socialliberalismen og i forlængelse af den klassiske liberalisme er imod enhver form for statslige indgreb i samfundslivet og markedsøkonomien. (DDO)
- Regenerativt jordbrug: En dyrkningsmetode, der vil genopbygge jordens naturlige humusindhold og sikre bæredygtig madproduktion og øge biodiversiteten.
- Speciesisme: Speciesisme (eller artschauvinisme) omhandler at tildele forskellige værdier eller rettigheder til væsner på grundlag af deres art. (W)
- Transcendens: Det at overskride eller ligge uden for visse grænser, især grænserne for menneskelig erfaring. (DDO)
- Universalisme: Princip eller lære (fx inden for religion eller politik) der betoner almenvællets eller helhedens forrang for den enkelte eller det specifikke. (DDO)

**For the FBI agent who, enquiring about  
a sister, asked "who is in her  
network?"**

Who is in my network  
What links us to be exact?  
Better to ask to understand the  
force  
that cuts through rock the water's  
course,  
and binding like to like  
makes also opposites attract.  
Who guides the earthworm  
underground,  
and makes the stubborn ants  
persist?  
When wind and rain erode the  
land  
who calls the root work to resist?  
And what clandestine hand  
inscribed  
the coded message in the seed?  
Who masterminds the spider's web  
and plans the strategy of the weed?  
What inspiration could invent  
the infrastructure of the vine.  
the grass revolt against cement,  
the rebellion of the dandelion?  
What force undermines the walls  
to make then crack  
or makes the branches of the tree  
when cut grow back?  
Who conceals the passages  
between death and birth?  
Who leads the revolution of the  
earth?

Who is in my network  
What links us to be exact?  
Better to ask to understand the  
force  
that cuts through rock the water's  
course,  
and binding like to like  
makes also opposites attract.  
Investigate the daisies for  
invasion of the lawn,  
or the ivy for trespass where it  
wants to grow.  
Indict the sky for pouring out its  
rain,  
contributing to the rivers  
overflow.  
Arrest the seagull for unlawful  
flight,  
impose a boundary to confine the  
sea,  
demand a mountain modify its  
height,  
dare my woman-spirit to break  
free.

Susan Saxe








økofeminismer 

A decorative border made of thin, light-colored lines with small, stylized floral and leaf motifs, framing the central text.


**taknemmelighed**

## Hvad er økofeminismer?

Økofeminisme(r) er en betegnelse for en bevægelse, der blev født i 1970'erne. Den udsprang af Den Kolde Krigs frugtbare jord, atomvåbenkapløbet, de første miljøforureninger, der opstod som modstand mod industriens forurening, stigningen i antallet af sundhedsproblemer som følge af pesticider osv. Rachel Carson var den første kvindelige forsker, der rejste spørgsmål om den miljømæssige årsag til disse problemer i sin bog *Silent Spring* fra 1962, men eftersom hun var kvinde, havde hendes stemme mindre indflydelse og blev ikke hørt.



I 1970'erne kom også den anden bølge af feminismen, og nogle aktivister, tænkere og skribenter fik øje på sammenhænge mellem miljø- og kønsproblematikkerne og byggede bro mellem miljøødelæggelsen og undertrykkelsen af kvinder og andre kønsminoriteter.



I lang tid blev økofeminismen glemt, da den blev beskyldt for essentialisme og universalisme, men nu er den tilbage i debatterne. Over tid blev den ændret, udviklet, tog forskellige former, lærte fra den intersektionelle feminisme og er i dag en uundgæelig tanke i forbindelse med løsningen på verdens fortsatte problemer.

Vi kan genfinde økofeminismen bag de queer og feministiske økologier, den politiske økologi og nymaterialismen. I alle disse strømninger forsøger man at genfortolke den forbindelse, som mennesker har med deres omgivelser og miljø og genvæve samhørigheden mellem arterne ved at kigge på forbindelsen gennem den sociale retfærdighedslinse.

Oprindeligt peger økofeminismen på de forskellige typer af undertrykkende forhold, der strukturerer samfundet. Der er tale om patriarkatets undertrykkelse af alle mennesker, menneskets dominans over og udnyttelse af naturen samt udnyttelsen og undertrykkelsen af kvinder. Inden for økofeminismen er der forskellige tilgange til denne samlede problematik, og forskellige grupper af økofeminister fokuserer på noget forskelligt, som: miljøkrise, neoliberal kapitalisme og ekstraktivisme, kolonialisme, imperialisme, patriarkatet, undertrykkelsen af kvinder, racialiserede kroppe, trans- og queer kroppe, følelser og natur. Der stilles i tillæg spørgsmål ved de patriarkalske aspekter i de monoteistiske religioner.

Økofeminismen stiller spørgsmålet:

Øpretholder og forstærker udnyttelsen af naturen og udnyttelsen af kvinder hinanden?

Økofeminisme handler om at forstå, at alt er levende, og blive opmærksom på alt det, som undertrykkes.

Det er ikke et tydeligt afgrænset felt, men et bredt net af idéer, koncepter, praksisser osv. Derfor er det ikke nemt at definere den. Faktisk skriver økofeminister både digte, militærflyvers, essays om filosofi, politik og økonomi, de genfortolker historien, skriver manifeste, science fiction og utopier.

Økofeminister praktiserer blandt andet antiglobaliseringsaktivisme, hekseritualer, performances og indgår i Moder Jord-kulte, og økofeministiske teorier inkluderer tendenser fra essentialisme, konstruktivisme, materialisme, spiritualitet, queer-bevægelsen og veganisme – for bare at nævne et par stykker. Dette net af tendenser og mangfoldighed er vævet smukt sammen i al sin rigdom og ønsker en bedre fremtid for alt levende.

Uanset hvilken tilgang, tanke eller strømning, der fokuseres på, er en ting sikker – økofeminisme er en global, tværfaglig bevægelse med fokus på mange forskellige problemer, som konstant vokser og udvides med flere aktivister og teorier. Verden over er økofeministiske initiativer, teorier, handlinger og kampe blomstret op og lykkedes med at gøre økofeminisme til en måde at tænke på, som gør os i stand til at tage de store nutidige økologiske, økonomiske og etiske udfordringer op.



Økofeminisme vil gerne gentænke og reclaimere idéen om magt, og hvem der sidder på den, og i stedet fremme samarbejdsrelationer, indbyrdes forbundne fællesskaber og nye former for spiritualitet, der er frie for patriarkatet og andre former for hierarkier.



Økofeminismen handler om at tænke politik på en anden måde og gentænke selve tanken om, hvad aktivisme kan være. Ved at kigge på kroppen, følelser og forholdet mellem kvinder, naturen og spiritualitet og inkludere dette i den aktivistiske handling, definerer økofeministerne selv, hvad aktivisme er, og udfordrer derved den gængse forståelse af aktivisme. De har ikke brug for tilladelse eller anerkendelse fra den akademiske eller politiske verden, andre feminister eller økologer, da økofeminismen udvider aktivismens betydning.

## RECLAIM

Økofeminister foreslår, at kvinder skal reclaimere det kvindelige princip, deres feminitet, uanset køn, krop eller seksualitet, deres samhørighed med den naturlige verden og med deres dyriske, kropslige og følelsesmæssige natur.

Økofeminister tøver ikke med at gå på gaden for sagen, mobilisere og organisere blokader, især når det drejer sig om deres hjem og families skæbne, og når de ser en fare. Når de beslutter sig for at handle, tager de i deres protester udgangspunkt i den almindelige kvindes sprog: graviditet, børn, familie, hjemmet.

Ved at gå ind i kampene genforener kvinderne det, som udviklingen af det moderne samfund har adskilt: social, biologisk og miljømæssig reproduktion. De udøver omsorgspolitik som en generisk aktivitet, der omfatter alt det, vi gør for at bevare, vedligeholde, reparere og videreføre verden (dvs. os selv, vores kroppe og vores miljø), så vi kan leve så godt som muligt i verden.

Økofeminister drager omsorg for livet og sørger for at bevare det.



## **Françoise d'Eaubonne**

Françoise d'Eaubonne er en fransk feminist og miljøaktivist, der anses for at være skaberen af udtrykket "økofeminisme", som hun definerede i sin bog fra 1974 *Feminism or Death*. Heri forklarer hun sammenhængen mellem mænds undertrykkelse af kvinder og menneskets dominans over naturen.

Françoise d'Eaubonne blev ved en demonstration for LGBTQ+-personers rettigheder opmærksom på verdens miljøproblemer. Dette var en åbenbaring for hende: Den feministiske kamp handlede ikke kun om kvinders frigørelse og seksuelle frihed, den handlede også om menneskehedens fremtidige muligheder for at stå imod den demografiske vækst og ødelæggelsen af miljøet. Kampene hænger sammen, da de begge eksisterer i kraft af patriarkatet og den kapitalistiske kultur.

Dette førte til, at hun indså, at det var vigtigt at sidestille og tænke de økologiske og feministiske problematikker sammen. For hende var patriarkatet, med dets asymmetriske kønsforhold, skyld i både de miljømæssige katastrofer (gennem landbrugets overproduktion og den kapitalistiske logik) og undertrykkelsen af kvinder (ved at udnytte kvinders kroppe og tage kvinders arbejde for givet). Hun forklarer, at de to økologiske konsekvenser af mænds sociale kontrol over kvinder og natur er landbrugets overproduktion og overbefolkningen af Jorden.

D'Eaubonne analyserede ubalancen i de sociale kønsforhold og værdihierarkiet som følge deraf, der kan koges ned til: den mandlige ødelæggelse og magt over kvinden(-s liv).



Hun mente, at det var nødvendigt at ændre denne struktur, for at samfundet kunne transformere sit forhold til naturen, men også for den menneskelige races overlevelse, da en ændring er nødvendig for dennes livsvilkår. Hun insisterede på, at rehabiliteringen af naturen ikke er ensbetydende med en naturalisering af mænds og kvinders kønsopdelte identiteter. Det vil sige, at hverken naturen eller kønnene længere skal gå på kompromis for at tilfredsstille patriarkatet og kapitalismen.

Hun kritiserede Simone de Beauvoirs forståelse af feminisme, som gik ud på, at kvinden skulle opgive sin femininitet for at blive en "kvinde" og i stedet bruge mandlige koder såsom konkurrence, rationalitet, fremskridt osv. D'Eaubonne mente også, at de Beauvoirs feminisme var meget elitær, da ikke alle kvinder kunne få adgang til toppen af hierarkiet, ligesom hun selv havde.

Francoise d'Eaubonne organiserede mange kampagner som forebyggelse mod fremtidige miljøkatastrofer. I forbindelse med en aktion, der skulle forsinke åbningen af et atomkraftværk, distribuerede hun en pamflet med sloganet:

"*Famille nucléaire, société nucléaire: même combat!*" - "Kernefamilie, kernesamfund: samme kamp!"

Francoise d'Eaubonne var meget upopulær i Frankrig og blev kritiseret og latterliggjort, fordi hun kædede koncepter sammen, som mentes at have "ingenting til fælles".

I begyndelsen blev de økofeministiske teorier mødt med hård kritik fra modstandere, der hævdede, at disse teorier var et tilbageskridt for kvinders vilkår. På trods af dette blev tankerne spredt rundt om i verden og vækkede interesse i adskillige engelsktalende samfund, hvor flere tænkere, aktivister og fællesskaber bidrog til økofeminismens udvikling og udarbejdelse. Heldigvis.

:b.

## globale tanker

Her følger en gennemgang af en række vigtige økofeminister og deres hovedværker.

Det var bogen *Ecofeminism* fra 1993, der er skrevet af den indiske filosof og fysiker Vandana Shiva og den tyske sociolog og økonom Maria Mies, som gav økofeminismen nyt liv. De var inspireret af Chipko-bevægelsen i Indien og tog i 1983 koncepterne fra d'Eaubonne op igen. Shiva og Mies videreudviklede tankerne og inkluderede deres egne refleksioner for at sætte fokus på det system, der globalt set skaber destruktion og undertrykkelse. Forfatterne delte en fælles vision baseret på en simpel observation:

"The patriarchal capitalist system is based on the fundamental dichotomies of men and women, nature/culture, nature/"Man", etc. [which] leads to the destruction of the planet. (...) The current system has been built and maintained on the domination of women, nature, "foreigners" and their lands" (Goldblum, 2017 : 198).



Vi vil vende tilbage til disse kloge kvinder i flere omgange.



## chipko-bevægelsen - Indien, 1973-1980

Chipko-bevægelsen startede i delstaten Uttarakhand i Nordindien mellem 1973 og 1980, da en masse kvinder kæmpede for skovens bevarelse. På det originale hindi hedder bevægelsen chipko andolan, der direkte kan oversættes til trækrammer-bevægelsen. Aktivisterne, der hovedsageligt var kvinder, klamrede sig til træerne for at redde dem.

Allerede fra den første aktion i landsbyen Mandal i Himalaya omfavnede kvinderne træerne for at undgå, at de blev fældet og for at kæmpe imod den kommercielle udnyttelse af skoven. Denne ikke-vold inspirerede andre, og bevægelsen spredte sig gennem aktivisterne, der opererede uden et tydeligt hierarki. Aktivisterne krævede beskyttelse af træerne, der var nødvendige for opretholdelsen af deres kultur og lokale økonomi, og de argumenterede for, at ved at fælde træerne "fælder man os".



Carolyn Merchant udgav i 1980 bogen, *The Death of Nature*, hvori hun skriver, at Jorden er blevet set som en stor levende organisme fra oldtiden til renæssancen.

Denne Moder Jord-metafor tydeliggør, hvordan Jorden ofte er blevet set som en kvindelig krop: Hun var en omsorgsfuld moder, der skabte liv i sin livmoder. Huler, grotter, kilder og miner er blevet sammenlignet med hendes vagina.

Denne analogi virker begge vej: kvinden som lig med Jorden i kraft af sin evne til at skabe og bære barnet, før det bliver født, og Jorden som en kvinde, hvor træerne, planterne og stenene ligger i mulden, før de spirer, vokser frem og dukker op, ligesom livmoderens funktion under graviditeten.

Merchant forklarer, at den videnskabelige revolution ændrede opfattelsen af Jorden som en levende organisme. Mere præcist skal man kigge på den mekaniske filosofi – også kendt som den kartesianske filosofi – fremlagt af den franske filosof René Descartes og videnskabsmanden og filosofen fra det 16. århundrede, Francis Bacon, der anses som grundlæggeren af den moderne eksperimentelle metode. De udfordrede begge opfattelsen af Jorden som en levende organisme. Bacon var den første til at bruge et brutalt, seksuelt billedsprog til at beskrive sammenhængen mellem (udnyttelsen af) kvinden og naturen. Han gjorde blandt andet dette ved at beskrive idéen om at indsnævre naturen og trænge ind i dens skjulte hemmeligheder på samme måde, som hvis det var en kvinde, der blev voldtaget.

Herfra blev naturen en ressource, mennesket kunne bruge, opdele og udnytte. Det var ikke længere muligt at se livet bag, men kun brugsværdien.

Dette mekaniske verdenssyn for universet, der var centreret om teknologien, det materialistiske og den mekaniske udvikling, var den videnskabelige revolution. Denne udvikling skabte et hierarki med mennesket øverst og reducerede alle andre levende organismer til blot at være dødt, inaktivt materiale. Ressourcer, som kan udnyttes og bruges. Det blev forstærket af de patriarkalske religioners fremkomst og deres etablering af kønshierarkier og fornægtelse af den forhenværende opfattelse af tingenes immanente ånd (en form for animisme).

Synet på kvinder og Jorden som omsorgsfulde og nærende plejere blev erstattet af et mekanistisk syn, der åbnede for en ubegrænset udnyttelse af naturen uden de etiske begrænsninger, der var forbundet med den organiske opfattelse af naturen. Der var ikke længere nogle moralske begrænsninger i forbindelse med altings moder: Hun kunne blive stukket, pløjet og gennemboret for at udvinde guld, hendes krop kunne lemlæstes og bruges.

Merchant forklarer, at det hellige forhold med Jorden ændrede sig, da den ekstraktivistiske, økonomiske model blev udviklet samtidig med den industrielle revolutions nyopdagede udnyttelse af kulminer.



## **Kvinderne ved standing rock – dakota pipelines, USA, 2016**

Kvinderne ved Standing Rock er en lille gruppe indfødte kvinder, som oprettede en fredelig lejr i protest mod den olieledning i Dakota, der truede deres land, vand og eksistens. De så olieledningen som den giftige “Black Snake”, som deres forfædre havde advaret dem om. Den foreslåede rute for olieledningen ville skære igennem flere gravpladser og helligdomme.

Den 1. april, 2016 etablerede fem medlemmer fra the Standing Rock Sioux Tribe en fredelig protestlejr, kaldet Sacred Stone. Kvinderne kaldte på hjælp, og inden for en uge steg lejrens befolkningstal til flere end 10.000 aktivister. Dette blev til den største samling af indfødte amerikanere i 225 år, og kvinderne blev pludselig ledere af en igangværende global bevægelse.

I september 2016 bulldozede Dakota Access et sted, der var flere kilometer væk fra, hvor byggeriet skulle finde sted. Hundrevis af folk skyndte sig til stedet og stillede sig op imod vagterne, der havde både hunde og peberspray. Det foregik på den samme jord som massakren ved Whitestone i 1863.

Kvinderne ved Standing Rock kalder ikke sig selv for protestors, men for protectors. De forklarer, at deres kamp er for det fælles bedste. Standing Rock er deres hjem, men Moder Jord er vores alle sammens hjem. Menneske-rettigheder, jordens rettigheder og miljøretfærdighed vedrører os alle.





## oplyste perspektiver

Den europæiske elite diskuterede fra 1500-tallet til 1800-tallet filosofi i borgerskabets fine saloner. Vigtige tænkere som førnævnte René Descartes og Francis Bacon foreslog nye måder at forstå verden på og så sig selv som "de oplyste". De troede på videnskab, modernitet, fremskridt og frem for alt fornuft og rationalitet. Dette førte dem til en binær og antropocentrisk forståelse af naturen og en forståelse af, at alt var underlagt en bestemt orden, hvor den hvide mand var øverst i hierarkiet, hævet over alt og alle.

Vestens ensidige fokus på rationalitet, frihed og udvikling var det filosofiske fundament for den revolution, der førte til fremkomsten af kapitalismen. Rationalitet, frihed og udvikling er ikke i selv dårlige kvaliteter at stræbe efter, men det nye ensidige fokus ekskluderede alle de tidligere modsætningsfyldte kvaliteter og derigennem kontakten med naturen. Den hvide mands mål var at gøre sig selv fri fra det hårde, manuelle arbejde associeret med naturen og madproduktionen, og han gjorde det ved at ty til fornuft, videnskab og teknologi. Den hvide, rationelle mand ville være øverst i hierarkiet og undertrykke alt andet og få andre eller teknologien til at arbejde for sig. I stedet for at bruge sin krop, brugte den hvide mand kun sin hjerne. Derigennem blev alt det, der stod i modsætning til fornuften, videnskaben og teknologien, nedvurderet og undertrykt, og eftersom det kvindelige blev associeret med disse ting, blev kvinden også undertrykt og nedvurderet.

Kvinden er inkluderet i kategorien natur ligesom irrationalitet, emotionalitet, kroppen, mad, reproduktion samt "vilde" (dvs. koloniserede mennesker), land, planter og dyr. Altså en samlet kategori underordnet manden, og som i kraft deraf anses for undermenneskelig og ikke lige så meget værd. Modsat denne er der den glorificerede kultur, hvilket refererer til den hvide, europæiske mands foretrukne produktioner og erhverv: militærisk udnyttelse, politisk dominans, videnskab, teknologi, handel, kunst, industri, jagten på profit, kort sagt alt det, som producerer vækst og fremskridt. Der blev skabt en hierarki, hvor manden, fornuften og kulturen blev sat over kvinden, intuitionen og naturen, og dette har haft indflydelse på vores samfund lige siden.

I 1978 udkom bogen *Women and Nature*, skrevet af Susan Griffin. Heri demonstrerer hun, hvordan kvinder, dyr, naturen og alle mennesker og ting, hvis status er blevet feminiseret (dvs. forstået som underordnet manden: børn, koloniserede mennesker, kroppe, følelser osv.) er blevet anset som mindreværdige for at legitimere deres underordnethed i den vestlige androcentriske kultur. Devalueringen af det "feminine" og alt det, der bliver associeret med det, anvendes til at retfærdiggøre udnyttelsen af kvinder og Jorden.

Det afgørende punkt er: I denne logik bliver alt, der tilhører kategorien natur, til et objekt, der kan blive udnyttet, omdannet, brugt og solgt i den hvide mands projekt om at dominere, eje og civilisere de "vilde", kvinder og naturen.



## At overvinde dualismer

Nogle økofeministiske tænkere har associeret bestemte feminine aspekter af livet – såsom moderskab, følsomhed og husligt arbejde – med kvindens natur, selve hendes essens. Dette er blevet kritiseret af andre tænkere, også feminister, for at være essentialistisk.

Dog har flere konstruktivistiske økofeminister bygget videre på denne tanke og har i stedet etableret en mere afslappet forbindelse. Der er her tale om Val Plumwood og Greta Gaard, som forklarer, at undertrykkelsen af kvinder og naturen er skabt af den ulige kønsopdeling af arbejdet og den uretfærdige fordeling af magt, kapital og ejendom.

Det kapitalistiske patriarkat er i særdeleshed baseret på et hierarkisk system og reduktionistiske dikotomier, hvor det, der bliver set som mindre værd, kan blive undertrykt. Dette system har brug for udnyttelsen, ødelæggelsen og instrumentaliseringen af dyr, Jorden og mennesker udelukkende for at skabe vækst.

Val Plumwood, en amerikansk feminist fra USA, har brugt store dele af sin karriere på at fordømme menneskets “hyperadskillelse” fra resten af naturen. Hun har fremhævet en serie af dualismer, der medvirker til denne adskillelse, der har ført til klassificering og hierarkisering, og som har legitimeret underordningen og dominansen af naturen. Hun nævner disse klassifikationer:

kultur/natur, fornuft/natur, herre/slave,  
fornuft/krop, rationalitet/dyriskhed,  
fornuft/følelser, ånd/natur, menneske/ikke-  
menneske, subjekt/objekt,  
civiliseret/primitiv osv.

Økofeministen Greta Gaard ville uddybe denne ikke-udtømmende liste ved at tilføje følgende dualismer:

hvidhed/ikkehvidhed,  
økonomisk rigdom/fattigdom,  
heteroseksualitet/queer, fornuft/erotik.

Dette vil sige, at for at være øverst i hierarkiet og være et ægte civiliseret, levende subjekt skal man smide sine naturlige instinkter væk. Altså er samfundet og naturen uforenelige.


For at blive nogen må man kæmpe, være konkurrencedygtig, stærk, hævde intellekt og rationalitet, frigøre sig selv som individ, kort sagt: mobilisere patriarkatets koder. Det er nødvendigt at afskære sig selv fra følsomhed, følelser, afhængighed af andre mennesker og alle de ting, der bliver karakteriseret som feminine.

Inden for denne logik inkluderer kvinders "natur" forældreskabet (graviditet, fødsel, opfostre, opdrage og udvise omsorg for børnene) og de huslige pligter (madlavning, (op)vaskning osv.), der er rollerne tilknyttet det kvindelige køn i et patriarkalsk samfund. Kvinder er fanget i deres kroppe og i deres rolle som "mødre", og inden for den dualistiske tanke må de frigøre sig selv fra moderskabet, løsrive sig fra følelser og fællesskabet og overvinde deres "natur" for at blive frie, civiliserede og økonomisk uafhængige subjekter. Men er det kvaliteter, vores samfund kan leve foruden?


Økofeminismen svarer kort: NEJ!

Økofeministiske teoretikere kritiserer denne idé om samfund=kultur=transcendens i modsætning til natur=immanent=begrænsning, der bygger på tanken om, at det er hårdt arbejde at være afhængig af naturen, der er utilregnelig og krævende, og derfor skal du udvikle dig - udvikle teknologier eller hierarkier - så du ikke selv behøver at gøre det hårde arbejde. Du skal dominere naturen. Økofeministerne mener, at dette er et vestligt perspektiv. De foreslår at decentralisere synspunktet for ikke at anskue verden ud fra et udelukkende eurocentrisk, androcentrisk eller kapitalistiske synspunkt.

De insisterer på, at alle disse karakteristika er en del af menneskeheden, men at det kun er de kvaliteter, der er associeret med maskuliniteten, der anses for vigtige i det patriarkalske samfund. Hvis man ser på andre kulturer, og hvad de associerer med maskulinitet og feminitet, bliver opdelingen endnu mere tvivlsom.



De økofeministiske tænkere foreslår derfor, at man ser bort fra alle disse dualismer, og at man i stedet insisterer på, at alle karakteristika er en del af menneskeheden og nødvendige for livet. Der er ikke brug for et hierarki.



Økofeminisme handler om at genfortolke autonomibegrebet og gå væk fra tanken om, at den øverste placering i hierarkiet er idealet. At stille spørgsmål ved midlerne og selve målet. De insisterer på, at mændene ikke er fjenden.

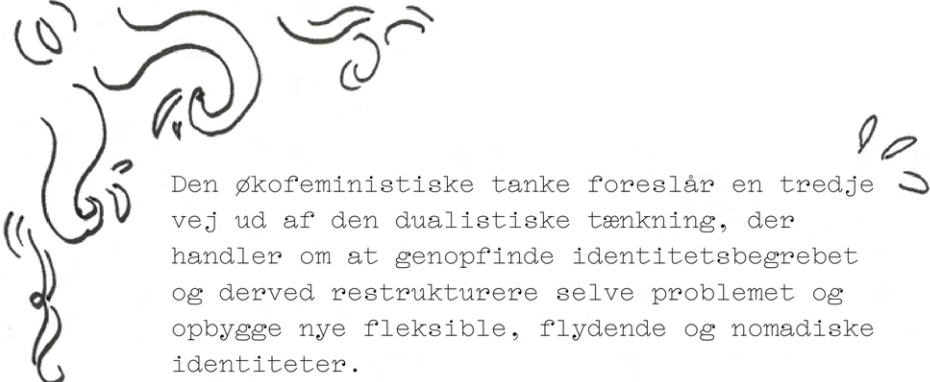
Det patriarkalske samfunds struktur bygger på den dualistiske tanke om manden over kvinden. Derfor må vi nedbryde patriarkatet og dets samfundsstruktur,

for at vi kan ændre på kønsforholdene, da mænd og kvinder og andre kønsidentiteter er ofre for spillets regler, der fastholder os i konstruerede kønsroller.

Den dualistiske tanke er begrænsende og undertrykkende for begge sider af opdelingen. Der skal i stedet findes en ny balance. Kvinder er fremmedgjorte i deres krop, i deres hjem og i rollen som passiv natur. Mænd er ekskluderet fra deres følelser, omsorg og samhørighed med naturen. Hvis kvinder historisk ville frigøre sig selv, måtte de blive en del af den anden side af dualismen, den med de mandlige egenskaber og kvaliteter, og derved komme ud af den konstruerede "kvindelighed" og være rationel og magtfuld på bekostning af alle andre. Men dette er ikke en gangbar mulighed, da det ikke er kvindeligheden, den er gal med, men selve essensen i at dele verden op i modsætninger – hvor den ene er bedre end den anden.

Måske er det snarere et spørgsmål om at omvurdere det, der er associeret med det feminine – og det maskuline. Vi skal ikke blot forkaste dualismen, men bruge den som udgangspunkt for at tænke noget nyt frem. En ny balance kan ikke tænkes frem ud af ingenting, men kan vokse frem af reaktionen på og afstandtagen fra den unuancerede dualisme.

Økofeminister stiller spørgsmål ved disse argumenter og vil reclame ejerskabet over deres kroppe og "legemliggøre" deres viden og måder at være i verden på. De vil frigøre sig selv fra den fremmedgørende essentialisme, f.eks. ved at fremhæve forskellen mellem kvinders fysiske (biologiske) evne til at føde børn og den sociale og kønsbestemte konstruktion af at være "mor". Denne forælderrolle skal gentænkes ligesom tanken om, hvad der er kvindens plads.



Den økofeministiske tanke foreslår en tredje vej ud af den dualistiske tænkning, der handler om at genopfinde identitetsbegrebet og derved restrukturere selve problemet og opbygge nye fleksible, flydende og nomadiske identiteter.

Dette handler ikke om essentialisme: i stedet for at være bange for at blive associeret med naturen, vil økofeminister reclaimere kategorierne på den side, hvor kvinder og naturen står sammen. Den side med de almene gode kvaliteter: følelser, omsorg, opmærksomhed, kroppe. Det er ikke noget essentielt kvindeligt, men nogle fundamentale og politiske praksisser, der skal bruges til at redde verden. '.







## **The Greenham common – storbritannien, 1981–2001**

Greenham Common-kvindernes fredslejr var en ikke-voldelig aktion i protest mod NATO's beslutning om at placere missiler og atomvåben i flere europæiske lande. Fredslejrene inkluderede mellem 36 og 30.000 kvinder. Disse kvinder afholdt fredelige protester i nærheden af militærbaser (f.eks. i England, Nederlandene, Danmark, Italien og også i USA og Australien). De besad lejrene i 19 år i et miljø kun med kvinder. Mændene var derhjemme og passede børnene, lavede mad, vaskede tøj osv., for at kvinderne kunne blive i lejren. Det gjorde også, at begge køn kunne eksperimentere med kønsrollerne og derigennem vise, at der ikke er en særlig kønsnatur, hvor hvert køn er skabt til bestemte gøremål og handlinger.

Dette var også for at eksperimentere med en alternativ måde at leve på. Idéen var at være forankret i nuet, her og nu. Kvinderne ville vende kønsrollerne om, lade mændene passe børnene og de huslige pligter, mens kvinderne var de politiske forkæmpere. Disse rum - der var opdelt i mændenes og kvindernes rum - var sikre steder, der legitimerede kvindernes ønske om at optage plads, og her fik kvinderne mulighed for at udvikle færdigheder, lære at tale, lære et håndværk osv. og have "sit eget værelse" (som Virginia Woolf ville sige det).

De handlinger, som kvinderne udførte som en del af denne aktion, var blandt andet at synge børnesange, græde, væve edderkoppespind, lave 10 kilometer lange menneskekæder, klæde sig ud som hekse og danse på siloer. Dette sidste eksempel refererer til en aktion, der blev afholdt den 31. december 1981, hvor adskillige kvinder dansede i timevis på siloer, der blev brugt til at bygge missiler. Kvinderne var bange for atomkrig og konsekvenserne for planeten og menneskene. Det var ikke personlige eller private problemer, frygten var en offentlig problematik, der i fællesskab skulle tages hånd om.



A decorative border made of white, hand-drawn floral and vine motifs surrounds the central text. The border features swirling lines, small leaves, and circular floral shapes, creating a delicate and artistic frame.

# Fordybelsestid

## **GENVÆVE HENDESTORIE**

(eng. Herstory vs. HIStory)

Lad os vende tilbage til Maria Mies og Vandana Shiva for et øjeblik. De peger nemlig på de fælles historiske rødder for det patriarkalske kapitalistiske system: Den europæiske renæssance. Fra det 15. århundrede og fremefter udviklede den europæiske kolonialisme sig uden for de traditionelle grænser: Det var tiden for de globale opdagelsesrejser i de europæiske kongers navn, der blev efterfulgt af tilegnelsen af landområderne i den nye verden og den massive udryddelse af den oprindelige befolkning. Disse oprindelige folk blev fremstillet som "vilde" og skulle derfor gøres kristne, hvor europæerne i virkeligheden kun havde den kommercielle ekspansion for øje. Samtidig med den globale udforskning og kolonialisering af verden blev der inden for Europas grænser brugt vold og omstændelige politikker til at kontrollere bønderne og tvinge dem til at arbejde for kapitalismen. Dette inkluderede også heksejagten og indhegningsbevægelsen. For at forstå dette er det nødvendigt med en historisk omvej og en ny historiefortælling.

\*\*\*

### **DER VAR ENGANG I EUROPA OMKRING ÅR 1380 ...**

Hvor bønderne havde frigjort sig selv efter en lang periode med trældom og underdanighed under feudalherrerne. Det kaldes "den glemte revolution" og førte til en periode med kollektive ejerskaber over jorden (f.eks. skovene, sumpene og marskerne): "the commons" ("de(t) fælles"). Det kollektive ejerskab blev brugt i overensstemmelse med samfundenes behov og var baseret på lokale subsistensøkonomier.

Bønderne levede nu med højere indtægter, færre arbejdstimer, en mindre kønskløft og en tættere forbindelse med naturen – de dyrkede fortsat en hedensk animalistisk tro, der var blandet med kristendommen. Denne måde at forstå verden på og deres tro på, at naturen var levende, fik dem til at være en del af deres miljø og omgivelser og skabte underforstået et gensidigt forhold med naturen:



Det, der tages, skal gives tilbage igen.

Den korte periode, hvor bønderne opnåede autonomi, var ikke i alles interesse. Feudalherrerne, præsterne, eliten af rige handelsfolk og aristokratiet ville gerne tilbage til tiderne før “den glemte revolution” og den rigdom, de fik akkumuleret dengang. Derfor besluttede de at privatisere jorden for at fratage bønderne deres ressourcer og dermed deres magt.

## **heksejagt**

I *Caliban and the Witch* fra 2004 beskriver Silvia Federici, hvordan bøndernes ekspropriation fra deres land, privatiseringen af de fælles ressourcer og heksejagterne skabte fundamentet for kapitalismen.

Når først naturen var privatiseret, kunne den kun være en “produktiv” ressource, mens kvinderne, der var blevet anbragt i hjemmet, var reduceret til deres “reproduktive” funktioner (dvs. at føde børn, tage sig af børnene og de huslige pligter), hvilket kapitalismen kunne udnytte vha. udnyttelsen af ressourcerne og den billige eller ulønnede arbejdskraft.

Det var kvinderne, der fødte arbejdskraften, og for at kunne kontrollere fødslerne, måtte man undertrykke og kontrollere kvinderne og deres kroppe. Den katolske kirke forfulgte, torturerede og henrettede mange kvinder under falske påskud. Det er dog værd at huske på, at der også blev henrettet mandlige hekse.

Ifølge den franske journalist Mona Chollet var barnløse kvinder, enker, ældre og enlige kvinder de største ofre for heksejagterne på grund af stigmatiseringen tilknyttet deres uafhængighed fra mænd. Der er forskellige holdninger til, hvorfor hekseforfølgelserne opstod, men den fælles overbevisning er ofte, at en ændring i samfundet skabte utryghed, mistillid og stigmatisering, der særligt gik ud over kvinder. Den franske filosof Emilie Hache siger,

”more generally, it was in their association with nature that women were disqualified and even criminalized. Their power to give life and death, but also their medicinal knowledge or their spiritual links with the living world were grounds for accusations of irrationality, ignorance or heresy”.

Af denne grund blev et stort antal af jordemødre også dømt til bålet. De blev anset som ”børnemordere”, fordi de både kunne føde børn og udføre aborter, hvilket var kriminaliseret i en tid, hvor der var et stort behov for reproduktionen af arbejdskraften.

Det var også et instrument for skabelsen af en ny patriarkalsk orden, hvor kvinders kroppe, arbejde, seksualitet og reproduktive kontrol blev kontrolleret af staten og transformeret til en økonomisk ressource.

Heksejagten var et modangreb mod kvindernes modstand mod de kapitalistiske forholds udvikling: Det var et angreb på magten, de havde i kraft af deres seksualitet og deres kontrol over reproduktionen samt på deres evne til at helbrede. Det var en krig imod kvinder, der skulle degradere dem, dæmonisere dem og ødelægge deres sociale magt, hvilket førte til skabelsen af nye borgerlige idealer om kvindelighed og huslighed, der placerede kvinden i en underordnet position i forhold til manden, hvilket var det, som det kapitalistiske system stod for (Federici, 2014: 309).

Disse hændelser var et vendepunkt, der førte til en politisk og økonomisk monopolisering af lægevidenskaben kun for mænd fra den herskende klasse, hvilket adskilte kvinderne fra deres viden og deres kroppe. Kvinders arbejde og deres reproduktive funktioner var underordnet reproduktionen af arbejdskraften og etableringen af en ny patriarkalsk orden, der var baseret på kvindernes ekskludering fra lønarbejdet og deres underkastelse under mændene samt omdannelsen af kvindernes kroppe til reproduktionsmaskiner, der skulle skabe nye arbejdere.

## **Indhegninger**

I begyndelsen af 1500-tallet havde den europæiske elite vedtaget en ny lov, der forbød bønderne at eje land i landbrugskollektiver, hvilket tvang dem til at eje jorden privat. Dertil skulle de nu også kunne dokumentere deres ret til at eje den private ejendom. Dette kaldes "the enclosures" ("indhegningerne"). Der var stor modstand mod dette, som blev mødt med vold, og folk blev fjernet fra deres land. Tusindvis af landsbyer blev brændt ned, og afgrøder blev ødelagt.





Eftersom bønderne var blevet frataget deres land, var de tvunget til at flytte til byerne og sælge deres arbejde til det nye marked for at forsørge sig selv. For at underkue dem blev de strategisk underbetalt. Det var begyndelsen på kapitalismen.

Nu kan vi vende tilbage til 1500-tallet og dens kapitalisme og kolonialisme. Overklassen var netop begyndt på en endnu mere brutal affære med samme fremgangsmåde, som da de tilegnede sig de europæiske bønders jord.

## **kolonialisme**

De europæiske opdagelsesrejser førte til koloniseringen af store landområder og udryddelsen af disse områders oprindelige befolkning, og det hele skete med den kommercielle ekspansion for øje, der med handlen som udgangspunkt var begyndelsen på globaliseringen.

De europæiske kolonister ankom til et sted, hvor folk havde levet i tusindvis af år, og kaldte det for "den nye verden". I f.eks. Latinamerika levede mere end to millioner mennesker af maden fra deres veldyrkede skove, som udviklede jordbundens kvalitet (*terra preta*). Byerne blev bygget efter størrelsen på de arealer, som folk kunne opdyrke uden at have for langt at gå hver dag.

Kolonisterne var sikre på, at de mennesker, der boede på dette land, var vilde, og derfor skulle de domineres med vold: De torturerede menneskene, voldtog kvinderne og forviste folk fra deres kultur, land og rettigheder. De anså det for nødvendigt at bringe dem Gud, kristendom og civilisation. De oprindelige folk blev anset som dyr, og dyr og landbrug var langt nede i den hvide mands hierarki.

Naturen blev anset som noget, man kunne udnytte uendeligt, og menneskene blev dehumaniserede og anså udelukkende som arbejdskraft. På den måde udvandt kolonisterne de råstoffer, som drev den industrielle revolution i Europa frem. Ligesom med de europæiske bønder udnyttede eliten arbejdskraften og kroppene af dette nye folk.

Det europæiske folk skabte et nyt handelssystem: Trekantshandlen. Den gik ud på at bringe forarbejdede varer fra Europa til Afrika og bytte dem for slaver, som derefter blev transporteret til de nye sukker-, tobaks- og bomuldsplantager i Sydamerika.

I det 18. århundrede kom den industrielle revolution som følge af mekaniseringen, intensiveringen og accelerationen af produktionen sammen med billigere transportmuligheder for transporten af varer.

Ankomsten af de nye, "progressive" teknologier var en kontrast til de traditionelle, bæredygtige og respektfulde praksisser, der blev anset som primitive og tilbagestående. Gennem et princip om maksimering, økonomisk nødvendighed og endimensionel effektivitet førte disse nye produktionsformer til en ødelæggelse af biodiversitet og levevilkår.

Trekantshandlen udviklede den globaliserede verden, som vi i dag lever i. I nutidens kapitalistiske samfund bliver de fleste goder, som vi forbruger, stadigvæk produceret med udvundne materialer og ulønnet arbejdskraft fra landene i det globale syd og transporteres billigt rundt til hele verden. Det er vigtigt at forstå de historier, der ligger bag vores samfunds udvikling, og derved forstå, hvordan vores fremmedgørelse i forhold til naturen er opstået.

Økofeminismen er interesseret i at påvise sammenhængen mellem vores behandling af naturen og vores behandling af minoriteter, oprindelige folk og kvinder.

## **natur og monokultur**

Effektiviseringen af landbruget har også ført os til der, hvor vi er i dag. Ifølge Vandana Shiva har det patriarkalske, kapitalistiske system fjernet naturens værdi gennem den monokulturelle praksis, hvor naturen kun har et kommercielt formål. Monokulturen\* blev introduceret af kolonialisterne i Caribien i det 17. århundrede ved etableringen af sukkerplantagerne.

Den grønne revolution henviser til intensiveringen af landbruget i landene i det globale syd. Revolutionen blev mulig gjort ved at udnytte de tekniske fremskridt, der blev gjort inden for kemi og maskineri under første verdenskrig. Udviklingen af hybridfrø og senere GMO, brugen af mineralisk gødning og plantebeskyttelsesmidler, såsom pesticider, samt mekaniseringen og kunstvanding bidrog også til den grønne revolution. Selv om denne udvikling inden for landbruget også havde den positive side, at den sikrede mad til en masse mennesker, der hidtil havde sultet, har prisen for biodiversiteten og klimaet alligevel været større.

Shiva skriver i 1991, i hendes bog *The Violence of the Green Revolution* at oprettelsen af monokulturen og tilførelsen af kemisk kunstgødning fra den grønne revolution forårsagede ernæringsmæssige mangler og ubalancer og ødelagde menneskers sundhed og jordens naturlige rigdom.

Det har resulteret i en vækst i landbrugets produktivitet, men det har også skabt en udbredt pesticidforurening og et massivt biodiversitetstab samt jordbundsforringelse og erosion, forsaltning og tillige tab af grundvandsspejlet.

Det har også ødelagt lokale uafhængige madsystemer og gjort småskalalandbrug afhængige af dyr syntetisk kunstgødning og pesticider, der er patenteret af få multinationale selskaber fra det globale nord.

Kvinder har oplevet, at deres familieproduktion er blevet ødelagt, at deres traditionelle aktiviteter er blevet kompromitteret eller vanskeliggjort af industrialiseringen og kommerialiseringen af landbruget. Når deres jord er blevet overtaget af det globale marked, og de ingen adgang har til maskiner, træning, lån eller input, er kvinderne havnet i fattigdom. Dette tvinger dem nogle gange til at migrere til byer eller andre lande, eller ligefrem sælge deres kroppe for at overleve økonomisk.

### **Et eksempel: praksissen bag de patenterede frø**

I Indien, men også i andre lande, har kvinder traditionelt været ansvarlige for frøene. De har brugt deres viden og evner til at forbedre afgrøden ved at udvælge de mest frugtbare og resistente frø og derved sikre bevarelsen.

Frøfirmaerne har gerne villet ødelægge dette selvforsyningssystem og har derfor udviklet engangsfrø, der ikke kan avles i flere generationer. Det tvinger jordbruger til at købe deres frø fra disse frøfirmaer og skaber derved afhængighed.

Shiva kalder det at patentere frø for det 21. århundredes form for pirateri, der tillader multinationale selskaber at plyndre og stjæle kulturarven og arven fra de kvindelige jordbruger i det globale syd. Shiva mener, at de er blevet bestjålet deres biodiversitet, og forbrugerne er blevet frarøvet sund og sikker mad.

For de kvindelige jordbruger er frøets balance baseret på livets kontinuitet. Biodiversitet er essentiel for den økonomiske udvikling i mange samfund i det globale syd og for deres velbefindende og levevilkår.







## **nous sommes la solution - vestafrika, 2011**

Nous Sommes la Solution (NSS)/We Are the Solution er en kvindebevægelse lokaliseret i Vestafrika, hvor kvinderne kommer fra landdistrikterne og kæmper for madsuverænitet\*.

NSS blev stiftet i 2011 som en kampagne mod industrielt landbrug og den grønne revolution og er nu en bevægelse med over 500 kvindeforeninger fra Burkina Faso, Senegal, Ghana, Gambia, Guinea Bissau, Mali og Guinea. Bevægelsen inkluderer mere end 10.000 kvinder. Dens arbejde udspringer af en tanke om, at de kroniske problemer med sult og jordløshed vil fortsætte med at eksistere i Afrika, medmindre de virksomhedskontrollerede initiativer og landbrug bliver erstattet med bonde-, regenerative og bæredygtige agroøkologiske metoder med landmandsstyrede frøsystemer, småskalalandbrug og lokalsamfundet i centrum.

NSS opløfter og udvikler lederskabet hos kvinderne i landdistrikterne, der arbejder for afrikanske løsninger for madsuverænitet. Bevægelsens vision er et Afrika, hvor kvinder fra landdistrikterne er involveret i beslutningstagningen, kultivering, forarbejdningen, salget og forbruget af de produkter, der dyrkes og fremstilles af småbønder, samtidig med at miljøet beskyttes og bevares med henblik på en harmonisk og bæredygtig udvikling.

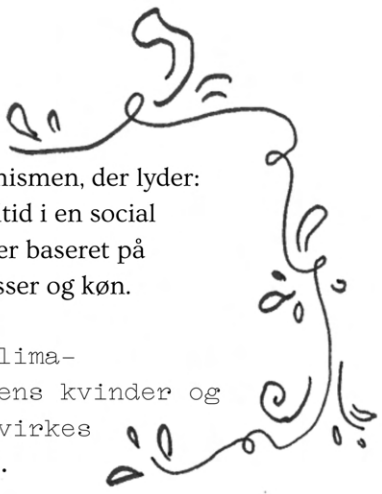

\*La Via Campesina er en verdensomspændende bondebevægelse, der kæmper for retten til at praktisere regenerativt landbrug og lokal agroøkologi i en mindre skala.





A decorative border made of thin, light-colored lines with small, stylized floral and leaf motifs, framing the central text.

**Ære vores smerte  
for verden**



Der er en vigtig pointe inden for økofeminismen, der lyder: Klimakrisen og naturkatastroferne sker altid i en social kontekst. Den sociale kontekst, vi lever i, er baseret på uligheden mellem blandt andet racer, klasser og køn.

I et patriarkalsk samfund er klimakatastroferne kønnede, og verdens kvinder og kønsminoriteter er dem, der påvirkes først og kraftigst af kriserne.

### **kvindefjendsk økonomi**

Den moderne kapitalisme har omdefineret begrebet arbejde, idet den kun tager hensyn til den lønnede form for arbejde, hvor man er "ansat", og dermed ekskluderes store dele af husholdnings- og husarbejdet.

Dette betyder, at betalte aktiviteter er en del af produktionen, da det er aktiviteter, der bidrager til den økonomiske vækst, hvorimod de reproduktive opgaver ikke anses for rigtigt arbejde og derfor ikke anerkendes i økonomien.

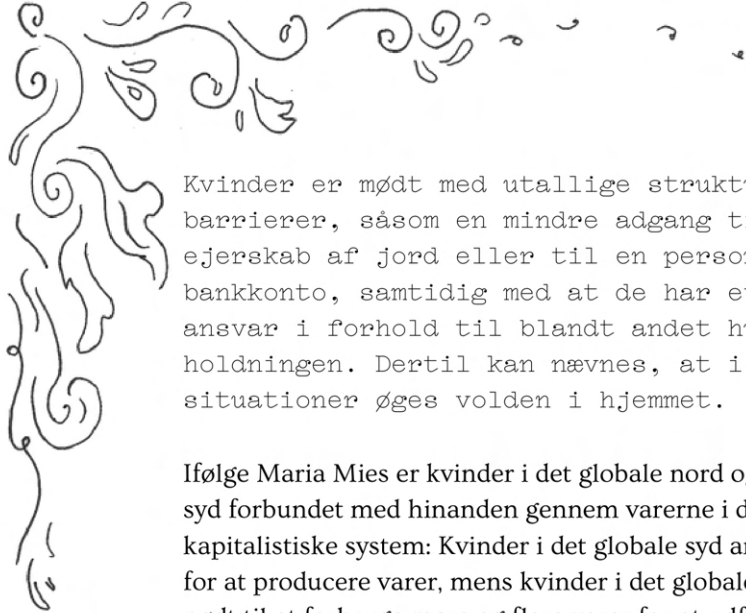
De produktive aktiviteter er værdisat af mænd, opfordres til mænd og er bedre betalt, hvis de udføres af mænd, hvilket retfærdiggør en kønsmæssig lønforskel gennem biologiske forskelle. Misogyni giver derfor virksomheder mulighed for at lave besparelser, der koster kvinder dyrt. Det er kendt som glasloftet, der er en usynlig barriere for kvinders karrieremuligheder.

Samtidig nedvurderer dette system de reproduktive aktiviteter – omsorgsaktiviteterne – hvilket vil sige de aktiviteter, der bidrager til opretholdelsen af livet på Jorden og skabelsen af ligeværdige relationer og bånd mellem mennesker. Sådanne omsorgsaktiviteter er blandt andet børnepasning, ældrepleje, opfyldelse af grundlæggende behov, fremmelse af helbred og sundhed, følelsesmæssig støtte og opmuntring til social deltagelse. Der er derfor tale om en enorm mængde arbejdstid, hvis formål er at sikre opfyldelsen af menneskelige behov og menneskers velfærd, men som ikke skaber økonomisk vækst.

Fordi det patriarkalske system har bestemt en kønsbaseret arbejdsfordeling, og fordi disse opgaver er symbolsk og økonomisk nedvurderet, udføres de oftest af kvinder i hjemmet, gratis og uden anerkendelse. Samtidig er disse aktiviteter essentielle for samfundets bevarelse og det socioøkonomiske system.

Det er ikke kun kvindernes arbejde, der ikke er blevet værdisat. Ud fra et økonomisk perspektiv er naturen blevet taget for givet og har ikke haft en selvstændig værdi, derfor har den ingen indflydelse på de politiske tiltag, da den ikke inkluderes i de økonomiske modeller. Dette er problematisk, da kvinder og naturen på den måde bliver taget for givet i selve samfundets struktur. Det er ikke en let opgave at værdisætte naturens eller det reproduktive arbejdes værdi, men det er nødvendigt, og der er heldigvis flere økonomiske strømninger, der forsøger sig med alternative tilgange, såsom miljøøkonomi, feministisk økonomi og politisk økologi.





Kvinder er mødt med utallige strukturelle barrierer, såsom en mindre adgang til ejerskab af jord eller til en personlig bankkonto, samtidig med at de har et større ansvar i forhold til blandt andet husholdningen. Dertil kan nævnes, at i usikre situationer øges volden i hjemmet.

Ifølge Maria Mies er kvinder i det globale nord og det globale syd forbundet med hinanden gennem varerne i det kapitalistiske system: Kvinder i det globale syd arbejder billigt for at producere varer, mens kvinder i det globale nord bliver nødt til at forbruge mere og flere varer for at udfylde rollen som husmødre (til husholdningsudstyr, kropspleje, tøj osv.).

Kvinder fra det globale nord er forbrugerne, mens kvinderne fra det globale syd er producenterne, men samtidig er alle kvinder fremmedgjorte med kontrollerede kroppe og livmoder.

### **mindre adgang til ressourcer**

Grunden til, at det er vigtigt at medtænke ligestillings- og kvindekampen i forbindelse med klimaforandringerne og biodiversitetskrisen, er, at klimaforandringerne rammer dem hårdest, som i forvejen har mindst. Det er historisk og kulturelt set kvinder og minoriteter. Det er bredt anerkendt, at kønsulighed og klimakrisen hænger sammen, og at kvinder i det globale syd er mere udsatte i forhold til klimaforandringerne og de ekstreme vejrfænomener.

Dette skyldes den patriarkalske magtdynamik, hvor kvinden er nederst i hierarkiet og er udelukket fra politiske og beslutningstagende institutioner og processer og har langt mindre adgang til og kontrol over de ressourcer, de forvalter.

De huslige opgaver for kvinderne i det globale syd er blevet mere krævende med kapitalismens globalisering, omdannelsen af store områder med vild natur (skove, floder osv.) og udvinding af naturressourcer (minedrift og afskovning for at gøre plads til GMO-monokulturer) samt de katastrofale konsekvenser heraf (tørke, oversvømmelser osv.). Kvinderne i disse områder må nu vandre flere kilometer for at finde vand og brænde til deres huse.



## Green Belt Movement - Kenya, 1977

I Kenya er det traditionelt kvinderne, der er ansvarlige for at samle brænde og mad til husdyrene samt at brødføde hele husholdningen. På grund af afskovning er ressourcerne flyttet længere og længere væk, hvilket gjorde disse kvinder til de første ofre for klimaforandringerne, da de skal vandre meget længere for at få fat på ressourcerne.

Green Belt Movement blev etableret i Nairobi i 1977 af biologen Wangari Maathai, der vandt Nobels fredspris i 2004. Hun tilbød kenyanske kvinder muligheden for at plante træer rundt om deres byer og landsbyer for at kæmpe imod afskovningen og derved genoprette deres vigtigste brændselskilde til madlavning, der også skaber indkomst og stopper jorderosionen.

Green Belt Movement fremmer også disse kvinders følelse af empowerment ved at anerkende kvindernes unikke viden om deres nærområder og sætte dem i centrum for

programmets gennemførelse og udviklingen af økoturismen i områderne.

I dag er kvinderne stadig i centrum for processen og forvalter de 51 millioner træer, der er blevet plantet siden begyndelsen.



## overbefolkning af jorden

Der er en generel opfattelse af, at befolkningsdemografien er skyld i verdens miljøproblemer. Overbefolkningsproblemet bliver ofte karakteriseret som en af årsagerne til klimakrisen. Ifølge fortalerne for dette ville det være nødvendigt at reducere antallet af mennesker på Jorden for at gøre den levedygtig og beboelig. Derfor er kvinder fra det globale syd målet for autoritære påbud om at kontrollere befolkningstilvæksten. De får skylden pga. antallet af børn, hvilket menes at bidrage til overbefolkning og globale kriser. Deres kroppe bliver kontrolleret og deres rettigheder begrænses.

Dette er problematisk, som mange antiracistiske og dekoloniale feminister har vist: Det minder om en særligt privilegeret og undvigende miljøbevidstheds besættelse af den påståede "uholdbare frugtbarhed" hos usikre, racebestemte kvinder fra tidligere koloniserede lande. Fralæggelsen af ansvaret er nemt for dem, som har de fysiske og psykiske ressourcer.

Virkeligheden er, at kvinderne i det globale syd får stadig færre børn på grund af deres stigende uddannelsesniveau og den generelle nedbringelse af børnedødelighed. Det betyder, at det er ignorant og fejlt at give disse kvinder skylden for klimakrisen, eftersom den positive udvikling i disse lande viser, at det er den sociale ulighed, der er den ægte synder. Et gennemsnitligt menneske i det globale nord udleder langt mere CO<sub>2</sub> end et gennemsnitligt menneske i det globale syd, udelukkende fordi vi kan.

Problemet er, at disse diskurser legitimerer kontrollen over kvinders livmoder og kroppe gennem racistiske og koloniale fødselspolitikker, som sætter minoritetssamfundenes reproduktion under kontrol. I stedet for at støtte racistiske antinatalistiske politikker inviterer økofeminismen os til at gentænke begrebet slægtskab og genopdage en forbindelse mellem slægtskab, biologi og arter og derved udvide vores forståelse af samhørighed.

## **Flere kvinder er ofre for naturkatastrofer**

I gennemsnit omkommer flere kvinder end mænd i naturkatastrofer. Dette er i høj grad på grund af sociale konstruktioner. Eksempelvis må en kvinde i nogle lande ikke forlade hjemmet uden sin mands tilladelse på grund af patriarkalske normer. Kvinden skal holde øje med huset og børnene og vente på, at deres mand kommer hjem, før de kan forlade huset i tilfælde af oversvømmelser og andre katastrofer. Hvis de opfordrer deres børn til at tage afsted, bliver de ofte selv hjemme. Kulturelt set bliver kvinder i mindre grad opfordret til at redde sig selv. De har mindre erfaring med og træning i at klatre i træer, løbe og svømme, der kan være nødvendige egenskaber i en nødsituation, og derfor er der større sandsynlighed for at de omkommer, hvis der sker en naturkatastrofe.



## **omsorgsgivere**

I tilfælde af ekstreme hedeølger er ældre kvinder overrepræsenteret blandt ofrene. Forskere har forklaret denne kønsulighed med det faktum, at kvinder lever længere. Dette skyldes blandt andet, at mænd er mere udsat for arbejdsulykker, udviser en mere risikabel adfærd og er i mindre grad end kvinder forpligtet til at tage vare på andres og egen sundhed. Men dette er en simplificering af forklaringen.

Da kvinder lever længere end mænd, skal de også drage omsorg for andre i længere tid på bekostning af deres eget helbred. Derudover sætter kvinder oftere andres behov før deres egne, og kvinder er samtidig også overrepræsenteret blandt hjælpere og plejere. De er simpelthen udmattede – og det er sagt, at plejeren dør før den plejede, fordi deres kroppe er nedslidte af at passe andre, så plejeren får helbredsproblemer. Kvinder bliver ofte efterladt alene, når de bliver ældre. Dette skyldes, at dem, de plejede, er væk, og dette bringer kvinderne i mere sårbare situationer.

## **tvangsægteskaber**

Familier, som ser deres hjem og marker blive ødelagt, befinder sig i ekstremt usikre situationer, hvor den økonomiske fattigdom øges, og adgangen til ressourcer bliver knap. Det bliver problematisk at have munde at mætte, og derfor beslutter nogle forældre at bortgifte deres døtre, eksempelvis i bytte for 30 euro og 50 kilo sukker, så forældrene kan brødføde sig selv og deres øvrige børn. At unge piger bliver tvunget til at gifte sig tidligt, er derfor en sideeffekt af klimakatastroferne.

## helbredsproblemer

Det er ofte de mest udsatte folk, der bor i de mest forurenede områder. I f.eks. Frankrig er det de omrejsende, romaerne, der er blevet anbragt af myndighederne i nærheden af cementfabrikker, hvis støv er sundhedsskadeligt. Mødrene, der er mest involveret i pasningen af deres børn, er dem, der bærer byrden af astma og andre hudsygdomme, som børnene lider af.

Kvinderne selv er også mere biologisk og hormonelt udsat for giftige produkter i deres nærmiljø. I landbrugssektoren i nogle regioner er kvindelige landmænd og kvinder, der bor i områder tæt på afgrøder, meget udsat for herbicider og pesticider. Disse giftige produkter, der bruges i landbruget, er hormonforstyrrende, kemiske stoffer, der minder om østrogener og er i stand til at fremkalde specifikke patologier hos kvinder, hvilket øger risikoen for brystkræft.

Kvinder er også de første til at blive berørt af miljøforurening. For eksempel har atomkraftværker og virksomheder, der udleder giftige stoffer i vandløbene, en dobbelt indvirkning på kvinders helbred, da det påvirker både dem selv og deres familier, som de skal tage sig af.

Derudover er kvinder massivt overrepræsenteret blandt arbejderne, der udnyttes af de forurenende industrier. Det kan være til sortering af giftigt, elektronisk affald eller modeindustrien og tøjproduktionen, hvilket både har indvirkning på kvinders reproduktive sundhed og bidrager i høj grad til miljøkriserne.

Derudover kan det nævnes, at “produkter “til” kvinder” (kosmetik, prævention såsom p-piller, menstruationsbind, tamponer osv.), der enten er tilknyttet æstetiske påbud eller fysiologiske og hygiejniske behov, i stor grad forurener både kvinders helbred og planetens sundhed.





## Love canal – USA, 1978

Love Canal er en lille by tæt på Niagara Falls, der i 1970'erne var stedet for en af de første skandaler om industriaffald. Det hele begyndte i 1890 da hr. Love, en privat entreprenør, besluttede at skabe sin egen dæmning og gravede en kanal, som ikke blev færdig.

I 1941 købte den kemiske virksomhed Hooker Chemical den forladte kanal til at opbevare giftigt affald i. Omkring 21.000 tons affald blev dækket med et lag ler. I 1950'erne købte byen ved Niagara Falls jorden fra Hooker Chemical for 1 dollar og byggede både en skole og flere boliger på grunden. Den kemiske virksomhed havde holdt informationen om undergrundens indhold hemmeligt.

Lois Gibbs ankom til Love Canal i 1973 med sin mand og børn. Hun ville udleve den amerikanske måde at leve på: opdrage mange børn og være en perfekt husmor i et hus, der blev betalt af hendes mands indkomst fra hans arbejde i kemiindustrien. Men så blev hendes børn syge, og i mange år brugte Lois al sin tid hos læger og på hospitalet for at kurere de mange sygdomme, som hendes børn havde: epilepsi, blodsygdomme og åndedrætsproblemer.

Den 15. april 1978 afslørede en reporter fra Niagara Gazette, at kanalen var fuld af giftigt affald, og Lois Gibbs så straks en sammenhæng med sine børns sygdomme. Hvis hun indtil da havde været genert, kunne hun ikke længere forblive tavs, særligt fordi lægen, der behandlede hendes børn, ikke tog hende alvorligt og tilskrev hendes følelse af forargelse at være moderligt "hysteri".

Lois Gibbs engagerede sig i kampen for at få anerkendt den kemiske forurening og inddrog familierne fra boligområdet, herunder mange kvinder fra arbejderkvarterer, sorte kvinder og chicanas, der alle var mødre ligesom hende selv. Som en måde at bringe dem til tavshed på blev de kaldt hysteriske, hvortil en af dem svarede: "Du har helt ret, jeg er hysterisk. Når det drejer sig om spørgsmål om liv og død, ja, så er jeg hysterisk."

Til sidst blev virksomheden dømt, familierne blev kompenseret, der blev vedtaget en national lov i 1980, som forpligter virksomheder til at rydde op på steder, der er forurenede med farligt affald, og Lois Gibbs blev miljøaktivist.



## Forurenende adfærd

I mange samfund fremmes visse forurenende adfærdsmønstre af det patriarkalske system, fordi de er forbundet med myter om virilitet: at spise kød, at eje en stor bil, at rejse med fly. Disse ting er også (fejlagtigt) associeret med en øget levestandard. Det er det samme med hastighed og kraft eller teknologi og ydeevne. Så længe disse adfærdsmønstre afspejler dominans og magt og er tilknyttet maskulinitet, vil de kræve flere ressourcer og arbejdskraft. Denne adfærd vil ofte blive promoveret af sexistiske markedsføringsstrategier, som instrumentaliserer kvinders kroppe og fremmer overforbruget.

Den militaristiske, sexistiske og patriarkalske ideologi, som glorificerer krig og vold og forsøger at retfærdiggøre denne ideologiske tanke som uundgåelig og effektiv til at løse politiske problemer, er uforenelig med ligestilling mellem kønnene. Den er også uforenelig med bevarelsen af økosystemerne, da den kanaliserer ressourcerne til den fortsatte ødelæggelse.

Modsat nedvurderes bestemte økologiske adfærdsmønstre, der anses for "feminine" såsom at genbruge poser, spise vegetarisk osv. Det er nødvendigt at ændre de maskuline stereotyper, der er frakoblet deres følelser såsom empati og omsorg, for at kunne ændre på den forurenende adfærd.

## mental belastning

I det globale nord udgør kvinder det store flertal af mennesker, som bærer den mentale byrde af klimakrisen i deres husstand, da det er dem, der er ansvarlige for at forbruge på en mere "klimavenlig måde".

Selv om forbrugersamfundet har lettet mange kvinders huslige arbejdsbyrde på grund af tekstilindustrien, supermarkeder, husholdningsapparater og færdigretter, er disse praksisser ikke nødvendigvis miljøvenlige eller sunde. Desuden bidrager disse elementer til undertrykkelsen af andre kvinder, som er underbetalte og usynlige i forsyningskæden.



Ved at blive bevidste om de helbredsmæssige, sociale og miljømæssige konsekvenser af produktionen er det især mødre, der bliver berørt, og som bekymrer sig om kvaliteten af den mad, de giver deres børn, kvaliteten af deres tøj osv.

Kvinder, og i særdeleshed de hvide, uddannede, middelklassekvinder, er blevet pålagt nye krav om at være en "god" og ansvarlig forbruger, ved at "spise lokalt, økologisk, vegansk, sæsonbestemt", "omorganisere sin husstand, så den ikke længere producerer affald", "strikke, brodere og sy sit eget tøj", "bruge genanvendelige hygiejneprodukter og vaskbare bleer", "lave sin egen kosmetik og sine egne rengøringsmidler", "dyrke sine egne grøntsager" osv.



Denne adfærd er en ny - og selvvalgt - fortolkning af en gammel måde at holde hus på, der dog lægger op til forskellige spørgsmål. Disse kvinder organiserer sig og deltager i workshops for at "genlære at gøre tingene selv" i et forsøg på at frigøre sig fra et fremmedgørende forbrugersystem. Men selv om kvinderne ønsker at genvurdere de huslige opgaver - en mulig "tilbagevenden til husholdningen" og genfinde den "feminine" viden på en meget radikal og moderne måde - kan man ikke sige det samme om mændene.

Det er således kvinderne, der bærer den moralske byrde af den økologiske nødvendighed for forandring og bruger mere tid på at forbruge mindre og bedre for at kunne bevare planeten og de kommende generationers levevilkår. Kvinderne udmatter sig selv mentalt og fysisk uden at blive kompenseret for deres tid og arbejde.



### **vegetarisk og vegansk økofeminisme**

Økofeminister kritiserer den måde, vi har underordnet den ikke-menneskelige verden under mennesket og opbygget et hierarki med den hvide mand øverst. Man kan kalde det for en pyramide. Den økofeministiske tanke går ud på at forlade denne pyramidetanke og i stedet se alt levende som en del af et netværk uden hierarkier. En måde at anskue dette på er ved figuren om Ego over for Eco, der i stedet for at se mennesket som øverst i det pyramideformede hierarki (EGO) ser mennesket som et jævnbyrdigt medlem af et indbyrdes afhængigt netværk af alt liv (ECO). Vegetarisk økofeminisme argumenterer for, at undertrykkelsen af ikke-menneskelige dyr og undertrykkelsen af kvinder er tæt forbundet, og at man er medskyldig i udnyttelsen af dyr ved at spise kød.



De kritiserer den intensive kødproduktion med sin fabrikslignende struktur og vil vise, hvor grumt systemet er. Dette gør de blandt andet ved at pege på eksempler fra produktionen, f.eks. hvordan de nyfødte tyrekalve straks bliver taget fra deres mødre for at blive solgt til kød, hvorimod kvierne er bestemt fra fødslen til at være malkekøer, ligesom deres mødre.

Disse økofeminister drager også en parallel til mælkeindustrien, der ved hjælp af kunstig befrugtning direkte tjener på at udnytte det kvindelige reproduktionssystem hos ikke-menneskelige dyr. På samme måde tjener mange industrier på at objektivisere, dominere og forbruge kvindelige menneskekroppe. Reklamebranchen objektiviserer ofte kvindekroppen ligesom et stykke kød eller noget, der kan domineres og (mis)bruges. Vegetarisme og veganisme er derfor en måde, hvorpå økofeminister kan udleve deres overbevisninger, fordi kødspisning direkte støtter menneskers dominans over ikke-menneskelige entiteter, speciesisme og skabelsen af hierarkier.

Derudover hænger landbruget sammen med vores globale udnyttelse af naturen, og der må nye (og gamle) metoder, fortællinger og praksisser til, for at vi kan gøre en forskel for planeten og vores egne levevilkår.

## **politisk deltagelse**



Inden for miljøkampen har der både historisk og nutidigt været et stort kvindeligt engagement. Kvinder er aktive i lokale bevægelser for at forsvare lokale naturområder, i kampen for offentlige byrum og adgangen til sund mad. Men samtidig er de underrepræsenterede i højere politiske kredse, og der bliver ikke lyttet til dem.

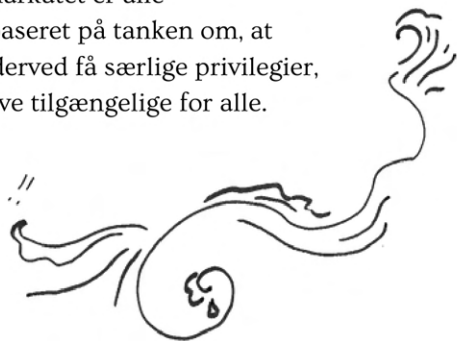
I det globale syd er kvinderne afhængige af deres nærmiljøer, da de er deres levebrød, og derfor er de nødt til at forsvare dem. De forbinder kønsundertrykkelse og udviklingspolitikker, som i fællesskab ødelægger den omkringliggende natur.

Det er observeret, at de grønne partier får størstedelen af deres stemmer fra kvinder (Slate, 2019). I klimaaktivismen er der flere piger og kvinder repræsenteret. Endnu en gang er der ikke tale om "kvinders natur", men om den socialisering og sociale konstruktion, hvorfra de praksisser, der er forbundet med det kvindelige køn, stammer fra.

Kvinder bliver opdraget og socialiseret anderledes end mænd, og de lærer at føle empati og drage omsorg for andre, både materielle og levende ting.

Økofeminister kritiserer den almindeligt accepterede opfattelse af, at udvikling altid er en måde at "indhente Norden på". Vandana Shiva og Maria Mies mener, at vi skal kalde disse samfund, der er baseret på vækst, fremskridt og profit, for samfund med dårlig udvikling. De foreslår en dekolonialisering af Norden, da Norden er "mindst lige så træt af sin overudvikling, som Syden er af sin underudvikling."

Kapitalisme, kolonialisme og patriarkatet er alle undertrykkende systemer, der er baseret på tanken om, at nogen kan undertrykke andre og derved få særlige privilegier, og at disse privilegier aldrig vil blive tilgængelige for alle.



Mies og Shiva forklarer, at i en verden med begrænsede ressourcer er det utænkeligt at forvente, at alle kan få en lige del af kagen. De sætter spørgsmålstegn ved det reelle omfang af den kapitalistiske model og kritiserer tanken om, at det kun er (over)forbrug, der kan gøre mennesker lykkelige, hvilket er kapitalismens og imperialismens fremmedgørende livsstil. De stiller også spørgsmålet:

"Who would want an equal slice  
of a rotten cake?"  
- Ynestra King.





## De modige kvinder i Kruščica, Bosnien-Hercegovina, 2007

I landsbyen Kruščica i Bosnien-Hercegovina organiserede 25 kvinder en protest imod opførelsen af en dæmning for at beskytte deres flod. De var ikke miljøforkæmpere i forvejen, men de var parate til at stå op for at stoppe ødelæggelsen af deres naturressourcer, efter at den lokale regering havde planlagt og godkendt projektet i hemmelighed. De kontroversielle dæmninger - Kruščica 1 og Kruščica 2 - ville skabe store skader på den omkringliggende natur og ikke mindst skade kilden til landsbyens drikkevand.

De lokale indbyggere i Vitez-kommunen havde aktivt demonstreret mod disse vandkraftværker i næsten 16 måneder. Med deres kroppe havde de blokeret byggearbejdet i over 500 dage og nætter under sloganet "Hold tyveri væk fra vores flod".

I overbevisning om at kvinder ikke ville blive angrebet af sikkerhedsstyrkerne, var det kun kvinderne fra landsbyen Kruščica, der blokerede broen over floden fra august 2017 til december 2018. Alligevel blev en gruppe kvinder blandt de demonstrerende udsat for politibrutalitet på byggepladsen. Derfor blev tilnavnet "De modige kvinder i Kruščica" givet til flodens kvindelige vogtere, efter at de blev angrebet voldeligt af særlige politienheder i august 2018. Få dage senere forsvarede kvinderne igen broen, som nu er kendt som "Most Hrabrih žena Kruščice" ("De modige kvinder i Kruščicas bro").

Hverken politivold eller investorens forsøg på at intimidere kvinderne kunne få dem til at opgive at beskytte deres bro. Det var først kort tid før julen 2018, at kvinderne besluttede at forlade broen, da domstolen havde støttet op om indsigelserne mod de planlagte vandkraftværker. Dette afsluttede den fredelige 18 måneder lange protest fra kvinderne i Krušcica med en foreløbig lykkelig afslutning.

Som en følge af regeringens hemmelighedskræmmeri og politiets undertrykkelse stillede kvinderne op til lokalvalget og vandt - angiveligt er det første gang, at kvinder har indtaget nogle af de bosniske pladser i kommunalpolitikken.



Økofeminisme er, som vi kan se, en bevægelse af folk, der er klar over, at kampen for klimaet, miljøet og feminismen er nøglen til lighed mellem mennesker, menneskelig værdighed og bæredygtighed.

Økofeminister fra det globale nord og det globale syd må forenes i en international solidaritet for at opbygge deres fælles projekt om en mulig anden verden. Der er behov for at formulere individuelle handlinger og ikke mindst radikale politiske beslutninger.

Det er nødvendigt at overveje de fælles træk mellem det, der bliver kaldt "økologisk medborgerskab" som en ønskværdig måde at bo i verden på, og den "omsorgsetik", som den feministiske teori har undersøgt i de senere år. Begge er modeller for samarbejde og ansvarlighed, og begge bygger på, at man opgiver den egoistiske og markeds-mæssige logiks tyranni.

Økofeminister vil arbejde sig væk fra denne model. De har et politisk projekt, der skal give værdi til det traditionelle kvindelige (kunst)håndværk. Eksempelvis at bruge syning, broderi eller strikning som empowerment-redskaber og udtryksformer. Det kan også være at bruge det kreative og kunstneriske som formidlingsform og derved kritisere idéen om, at rationalitet og videnskab er de eneste "værdifulde" midler til at producere og formidle viden.



Det handler ikke om, at kvinder skal tilbage "i køkkenet", eller at kvinden skal emancipere sig selv fuldstændig igennem sit arbejde (så hun kan ligne "manden"), hvilket vil føre til, at det huslige og emotionelle arbejde må uddelegeres til andre (og derved underordnede) mennesker. Det er heller ikke et ønske om at glorificere det indre liv som feminint og igen nedgradere kvinden til blot at være et reproduktivt rum uden kontakt med kulturen. Det handler om at gå væk fra denne enten-eller-tanke og gentænke hele problemstillingen og tanken om kvindelighed og i stedet finde frem til det, man selv har lyst til og brug for. Det kan se vidt forskelligt ud, og vi har brug for alle disse individuelle definitioner, vi skal blot have skabt et samfund med plads (nok) til alle.



Kvinder skal ikke bære hele omsorgsbyrden eller byrden af at redde planeten, samtidig med at de fortsat udelukkes fra de politiske og økonomiske institutioner. Vi skal holde op med at tænke på disse opgaver som kvindens natur.

Det er derfor nødvendigt at gentænke denne "naturlige" forbindelse mellem kvinder og disse opgaver for at afdække de sociale konstruktioner, afsløre underkastelsen og for at se, hvordan disse opgaver kan omfordeles. Den kønsbestemte arbejdsdeling skal tages op til revision, da alle kan lære at drage omsorg for andre, feje, sy og lave havearbejde.

En mere ligelig fordeling af de huslige pligter vil opfordre til indførelsen af mere økologiske og bæredygtige metoder. Det er bydende nødvendigt at fremhæve alle køns medansvar i overlevelsesarbejdet.





## klimamarcher, globalt, 2020

”The more I read about the climate crisis, the more I realize how crucial feminism is. We cannot live in a sustainable world without gender and people equality”.

- Greta Thunberg.

I foråret 2020 gik millioner af unge mennesker på gaden for klimaet. Forrest i disse marcher var unge kvinder. Greta Thunberg i Sverige, Ayakha Melithafa i Sydafrika, Natasha Mwansa i Zambia, Autumn Peltier i Canada, Melati Wijsen i Indonesien og Anuna De Wever og Adélaïde Charlier i Belgien: På alle kontinenter tog disse unge kvinder affære og stod for organiseringen af disse mobiliseringer, som har gjort det muligt at politisere de unge i klimaspørgsmålet. Unge økofeminister brugte slogans som: “Min planet, min fiske, lad os redde vådområderne”, “Lad os ødelægge patriarkatet, ikke planeten” og endda “#SheToo”, der refererer til Jorden.







**At se med nye  
og gamle øjne**

## **spirituelle økofeminismer**

Sideløbende med kritikken af oplysning, rationalitet og fornuft som det eneste vigtige, sætter økofeminister som Carol P. Christ, spørgsmålstegn ved de patriarkalske religioner og foreslår, at vi gentænker vores forhold til spiritualitet.

## **gud er ikke en hvid mand**

Økofeministiske spiritualiteter kritiserer de religiøse institutioner, såsom jødedommen og kristendommen, hvor kvinden først og fremmest er en synder, en heks, en luder eller en jomfruelig moder, og hvor de store narrativer får mennesket til at føle sig skyldig.

De genindfører førkristne spiritualiteter eller indfødte og oprindelige måder at være i verden på, de samler visse eksisterende strømninger (f.eks. Wicca-spiritualitet) eller foreslår at opfinde nye former for helligdom og ritualer. Ofte har disse spiritualiteter det til fælles, at de giver Jorden og naturen en hellig plads og ærer gudindekulturen, som har tendens til at afskaffe dominansforhold og fremme livet for alle her på Jorden.

I mange kosmologier og symbolske systemer er det ofte sådan, at der er to principper med væsentlige nuancer og forskelle, som eksisterer side om side. De er indbyrdes afhængige, men diametrale modsætninger (i Kina: taoismens ying og yang, i Japan: shintoismens nigami-tama og arami-tama eller i Indien: Shiva/Shakti-polariteten i tantrismen eller Purusha/Prakriti i den hinduistiske metafysik Samkhya).

Dertil kan nævnes, at i det gamle Grækenland, Rom og selv i Skandinavien havde man en religion, der rummede flere guder, der hver især havde et specifikt område, hvor de hørte til. Disse tanker gik vi bort fra med de monotéistiske religioner, men det vil sige, at det økofeministiske ønske om at gå væk fra tanken om enten-eller som to uforenelige poler er ikke en nyopstået tanke. Over hele verden findes der eksempler på mere balancerede og flydende grænser, og dem må vi tage ved lære af.

Det kvindelige princip er ofte associeret med fertilitet, en harmonisk enhed og den "levende kraft, der opretholder og bevarer livet". Med andre ord kvaliteter, der skulle være i centrum i et samfund for at skabe modvægt til den dominerende rovdrift og grådighed (der er symbolsk associeret med det maskuline) og for at fremme omsorg og respekt for andre arter, ressourcer og de omkringliggende økosystemer.

Disse spiritualiteter er således bygget på tre begreber: immanens i stedet for transcendens, samhørighed og fællesskab. Tanken er at gå ud over den hierarkiske og dualistiske forståelse af verden og sætte tankerne om økologi og feminisme i samme perspektiv som visdom. Det handler om at vende tilbage til årstidernes, menstruationens og månens cyklus, at ære kroppen, glæde sig over alt levende, organisere kollektive ritualer for at fejre Jorden, solhverv og jævndøgn, at synge og danse ens følelser ud.

De spirituelle økofeminister ønsker at give plads til intuition og et sanseligt forhold til verden. Det er også en politisk idé, hvor rationalitet bør anvendes, men med en bedre balance og ikke som en begrundelse for dominans. Rationalitet kan finde sted, men den bør ikke være hegemonisk og bør give plads til andre former for erfaring og forhold til verden. Den kan bruges som en sikkerhed, men den skal finde sin rette plads uden at være det eneste middel til at legitimere den måde, vi producerer viden på.

Samtidig er irrationalitet et argument, der bruges til at miskreditere og retfærdiggøre dominans ved at mobilisere argumentet om "civiliseringens nødvendighed". Det er tilfældet med kolonisering og undermineringen af de indfødtes kosmogonier, den intuitive/hormonelle side, der er forbundet med kvinder (og hysteri) og domineringen af dyr gennem den artsdiskriminerende benægtelse af deres følelser. Derfor argumenterer økofeminister for, at der bør være mere plads til at observere kroppen, være intuitiv, kreativ, poetisk og bruge vores sanser. At være i verden på andre måder: observere naturen, planeten og lytte og værdsætte følelser, sind og kroppe.







## **waorani-stammen mod udvinding af land – Ecuador, 2015**

Nemonte Nenquimo er en indfødt Waorani-kvinde, som har dedikeret sig selv til at forsvare sine forfædres territorium, økosystem, kultur, økonomi og levevis. Hun var med til at oprette the Ceibo Alliance – en organisation for den indfødte befolkning – i 2015 for at kunne kæmpe imod de planlagte oliekoncessioner, og hun blev valgt som formand for CONCONAWEP, en organisation, der repræsenterer Waorani-stammen i Pastaza-provinsen.

Hun førte sit folk til en historisk juridisk sejr mod en olieboring i Waorani-territoriet i 2018. Hun havde indledt en retssag mod den ecuadorianske stat, fordi den oprindelige Waorani-befolkning oplevede, at deres land blev plyndret. Hun fordømte en svigagtig kontrakt fra statens side, manipulation af befolkningen (embedsmænd, der bragte gaver og falske løfter til landsbyboerne), og hun ønskede, at retfærdigheden skulle afvise statens fremtidige udbud til olieselskaberne.



Hun tegnede et kort for at kortlægge al den flora og fauna, der ville blive truet af olieaktiviteterne. NGO'en Global Witness var særligt hjælpsom ved at gøre opmærksom på de undertrykkende teknikker, der blev benyttet, som havde til formål at svække bevægelsen, der handlede om beskyttelse og overlevelse af mennesker og miljø, gennem bagtalelses-kampagner eller endog falske retsforfølgninger. Gennem sit engagement har hun ikke kun tilstræbt at beskytte skoven, men også at fremme kvinders lederskab. Hun anser kvindelige ledere for at være mere tilbøjelige til at foreslå passende løsninger for fremtiden.





## nye myter for de jordbundne\*

For nogle økofeminister handler det om at tilbede Moder Jord, Mother Earth, la Terre Mère, Gaia, Prakriti, Pachamama, Ibu Bumi – om at anse planeten som en gudinde, en levende og selvregulerende organisme, en nærende og velgørende moder, et aktivt subjekt.

Det kan måske komme som en overraskelse, at konceptet med Jorden som en feminin krop ikke anses som “kultural appropriation” eller som en “nostalgi rettet mod fortiden”, men snarere tænkes ud fra et empowerment-aspekt, der lader mennesket forstå dets tilhørsforhold og indbyrdes afhængighed. Tanken er at genopdage og genforbinde forbindelsen til de kreative myter og omfavne dem.

Det handler om at bekræfte en organisk forbindelse med Jorden, en generationsforbindelse mellem mennesker og Jorden, som har eksisteret lige så længe som sproget. På dansk har ordene humus og mand samme etymologiske oprindelse. Humus er en mørk, næringsrig masse, som findes i muldjord og består af komposterede planterester, og udtrykket homo (sapiens) betyder oprindeligt menneske eller ligefrem jordbo.

Tilknytningsforholdet til Jorden er ikke per definition kvindens alene. Jorden er moderen til alle menneskeligheder, alle typer af kroppe. Det er ikke et spørgsmål om at essentialisere det feminine, kvinder og naturen, men om at skabe et slægtskab mellem alle mennesker og Jorden, mellem alle mennesker. Fordi vi tilhører Jorden, kan vi således deltage i “Jordens fornyelse, gennem vores omsorgspraksis, reparation, fabrikation, liv og død” (Hache, 2020).

\*En tekst af Emilie Hache

Denne analogi tillader os at gå ud over fremmedgørelsen af Jorden eller dens folkloristiske og nedbrudte side, og i stedet (gen)se de intime og afgørende forbindelser mellem krop, seksualitet og politikkerne på Jorden.

Det er op til os mennesker at være kreative og tage skridtet videre fra Moder Jord til at tænke på naturen som queer eller at forestille os andre ord til at beskrive verdenen. Naturen er fyldt med kønsidentiteter, seksualiteter og umage partnerskaber. Det er kun os mennesker, der desperat forsøger at inddele alting i to dikotomiske kasser, hvilket bærer en del af skylden for vores forfejlede forhold til naturen.



Jorden behøver ikke at indgå i binære kategorier eller i heteroseksualiteten. Dette er formålet med en queer økologi: At åbne op for sådanne muligheder. At erstatte en vision af naturen som levende, følsom, intelligent, animeret og – hvorfor ikke – hellig, at tale om "Moder Jord" eller om samfund, der omfatter "andre end mennesker", er at åbne for muligheden for en anden form for møde, at udvide rækkevidden af vores relationelle erfaring, at løse dualismens greb.

Økofeminister går ind for en naturoplevelse med en kollektiv snarere end individuel dimension. De opfatter naturen som et fællesskab, hvor menneskelige kollektiver indgår, og mener, at der skal etableres et andet forhold til den med en anden etik. Vildmarksetikken er en etik, hvor der ikke gribes ind. Den handler om at lade de naturlige processer så vidt muligt foregå af sig selv uden at blive "hindret". Økofeminister mener, at mennesker bør have et individuelt forhold til naturen og deres omgivelser.



## Klimakollektivet - Danmark, 2009

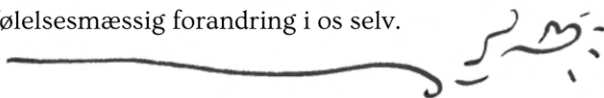
I Danmark har en gruppe aktivister, der kalder sig selv for Klimakollektivet, organiseret forskellige aktivistiske aktiviteter, såsom demonstrationer og civil ulydighed. Klimakollektivet blev etableret i 2009 med det formål at fordømme den inaktive klimaindsats og afbryde de diskussioner, der fører til falske løsninger og opretholdelsen af status quo under COP15 i København.

Medlemmerne besluttede at oprette en antikapitalistisk, queer og feministisk decentraliseret affinitetsgruppe. Gruppen har til formål at stoppe den fossile brændstofindustri og beskytte naturen - blandt andet ved at protestere mod gødningsstoffer. Den har været aktiv i Ende Gelände-bevægelsen i Tyskland for at stoppe kuludvinding, men også i forskellige andre aktioner for at forhindre gødningskoncernen Yara i at sprede flere kemikalier i jorden, for at stoppe udvidelsen af Baltic Pipe-rørledningen og Total Energys greenwashing. Klimakollektivet arbejder for at skabe opmærksomhed om de underliggende årsager til klimakrisen. Deres ønske er ikke blot en klimaændring, men en systemændring.



## Det private er politisk

Økofeministerne foreslår, at vi skal genetablere en intim forbindelse med Jorden, da det vil ændre vores måde at relatere til og bebo verden på og vil modarbejde destruktionsen af alt livet på Jorden. Denne følsomme tilgang til verden er derfor dybt politisk. Det "intime" henviser til det, der er inde i os, i modsætning til det, der er mere eksternt og fjernt. Intimitet er det, der opstår, når vi tillader os selv at blive følelsesmæssigt rørt, der påvirker os, gør os følsomme, får os til at vibrere. Denne intime relation indebærer, at vi anvender andre udtryks- og delingsformer, der afspejler denne relation: poesi og kunst i alle dens former for eksempel, men også ritualer. Der er et behov for at lære at tænke anderledes om, hvordan vi forholder os til os selv, til andre og til verden og et behov for at lære at føle og handle anderledes. Politisk forandring kræver følelsesmæssig forandring i os selv.





## **”Neither women nor land are territories, der kan erobres - Latinamerika, 2016**

”Neither women nor land are territories of conquest” er et slogan, der giver genlyd i hele Latinamerika. Dette “råb” blev oprindeligt lanceret af en gruppe anarkistiske feminister, der var imod et motorvejsprojekt, der skulle krydse regnskoven i Amazonas. Deres aktion mod denne motorvej, som risikerede at destabilisere skovens flora og fauna, afslører de ligheder, der findes mellem overudnyttelsen af økosystemer og kønsundertrykkelsen, mellem seksuel vold og udplyndringen af planeten.

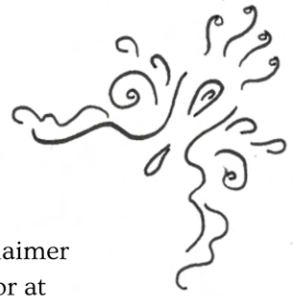
I Argentina og Bolivia er det især vold mod kvinder, som kvinderne kæmper imod, og Monsanto-landbrugsvirksomhedens og udvindingsvirksomhedernes ødelæggelse af miljøet. De fremhæver parallellen mellem logikkerne i den kapitalistiske, koloniale og patriarkalske tilegnelse af jord og af kvinders kroppe, der opfattes som potentielle kilder til profit. I favelaerne, i byernes periferier, i Patagoniens isolerede landområder og på den bolivianske altiplano kæmper disse kvinder for retten til at råde over deres egne kroppe, for en ændring af de økonomiske modeller og for en anerkendelse af ”territorier-kroppe-landområder”. De udstikker veje til en global økofeministisk revolution, fra abajo til izquierda, fra syd til nord.



Disse kvinder har mobiliseret sig om sloganet for at organisere en bevægelse, der kæmper for ægte økofeministisk, social forandring, selv om de ikke selv bruger udtrykket "økofeminisme". De er gået sammen for at kræve, at Monsanto-virksomheden fjernes fra deres jord, og de har deltaget i ikke-voldelige aktioner, f.eks. ved at organisere en blokade - som er blevet til en lejr - rundt om den fabrik, der er under opførelse; ved at lægge sig ned på vejene for at forhindre lastbiler i at passere eller ved at blive slået af politiet. Det er en kamp, der "kommer ud af livmoderen; de har engageret sig som mødre for deres børn og for fremtidige generationer, som har ret til at leve i et sundt miljø."

(Film: Ni les femmes, ni la terre, 2017).





## styrken indefra

Den neo-hedenske heks Starhawk foreslår, at vi reclaimer styrken indefra (eng. power-from-within), i stedet for at opretholde magten over. Magten over dominerer, sårer og dræber, hvorimod styrken indefra (livets kraft) modstår, producerer og opretholder sig selv. Den gør det ikke ved at udnytte andre kroppe, men ud fra de grundlæggende elementer, der er overalt omkring os: jord, luft, ild og vand. Disse elementer er hellige, fordi de er nødvendige for opretholdelsen af liv og skal deles ligeligt mellem alle og forvaltes i fællesskab. Man kan ikke kun forholde sig objektivt til elementerne for at bevare og tilegne sig dem, men også subjektivt i skabelsen af nye relationer. Mennesket er også natur, og den opfattelse må vi forstå på ny for at kunne forstå naturen med omsorg og kærlighed, da omsorgen og kærligheden til naturen inkluderer os selv. Det er derfor også et projekt om social forandring.

Styrken indefra tillader os at konfrontere de rædsler, som magten over medfører (krig, udryddelse af naturen, forurening, seksuel vold osv.) og opfordrer os til at finde energien i os selv til at skabe en anden virkelighed. At arbejde med dette mørke går ud på at give plads til de negative følelser og lære at arbejde med f.eks. angsten og vreden. Vi må lære at være bevidste om omfanget af ødelæggelserne, men også finde styrke i at gennemleve disse følelser. Når følelserne opleves og udtrykkes kollektivt, kan følelser som fortvivlelse og hjælpeløshed nemlig omdannes til en energikilde, der kan bruges til handling og styrke.



## magi, kunsten at ændre bevidstheden

Starhawk opfordrer til at genintroducere Gudinden som inspirationskilde og praktisere magi som et kunstnerisk udtryk for at ændre bevidstheden.



“To work with magic is to construct new metaphors, to replace single meanings with multiple meanings, to precede elevation with descent, to search in the devalued world below for new visions to develop, to make us aware of how we spontaneously modulate energy, and how we can concentrate it, to make it rise from the earth to support us, to make it pass between us by thought or by giving us our hands, to direct it, which is the characteristic of the power-from-within.”



Immanens er bevidstheden om styrken indefra og nydelsen af den transformation, der langsomt finder sted takket være altings indbyrdes forbundethed. Magi gør det muligt at udføre analytisk arbejde på det individuelle, kollektive og planetariske niveau. Det er et politisk projekt for helbredelse og omsorg og for reparation i tredobbelt skala af: Jorden, individet og gruppen. Det er et projekt, der handler om at transformere globaliseringen og forsvare livets grundværdier: kærlighed, diversitet og overflod for alle gennem en alliance med Jorden i stedet for at fortsætte med at udnytte den.

## **DRØMME OM MØRKET**

Hvis nogle mennesker oplever eksistentiel hjemløshed, depression eller klimaangst, fordi de forstår (men ikke kan forstå) ødelæggelsen af naturen, kan forskellige spiritualiteter mildne ved at fremhæve følelsen af at være i live og høre til på Jorden. De kan opfordre til at deltage i genopbyggelsen af planeten, yde omsorg over for dyrene, genkende planterne og deres navn og fuglene og stjernerne, hvilket måske er vigtigere praksisser i nutidens og fremtidens samfund. At være følsom og genforbundet med verden. At blive bevidst om frøenes kraft og betydning. At lære nye færdigheder.

Praksissen *The Work That Reconnects* af Joanna Macy er et eksempel på sådan en praksis, der vil kæmpe imod den fortvivlelse og afmagt, der kan opstå i kampen for miljøet og klimaet. I stedet for at tilsidesætte og afvise den sorg, vi kan føle for Jorden, inviterer hun folk til at omfavne og ære den, da den kommer fra vores dybe indbyrdes forbundethed med resten af verden, og den kan derved bringe håbet med sig.

*The Work that Reconnects* lader os rejse ind i mørket for at forene os med og stole på den kraft, der lever inde i os – livskraften eller immanensen – som afsløres ved en opmærksomhed mod verden og på den uendelighed af relationer, som verden består af, og som vi er forbundet med. Det er kun nogle af disse relationer, som er synlige for os, men ved at bruge magi kan vi forsøge at modificere denne synlighed og udvide vores bevidsthed.

## vores kroppe, vores planet, os selv

Det handler om at transformere vores opfattelse og oplevelse af forbindelsen til Jorden, om at reclaimere det, der binder os til naturen og til det levende, uanset vores kønsopfattelse.

Økofeminister mener: "ved at afskære mennesket fra Jorden, afskærer vi mennesket fra sig selv." For at transformere vores forhold til det levende kræver det, at vi reevaluerer kroppen, og at vi begynder at hylde den.



For nogen økofeminister handler det om at afholde ceremonier for at hylde menstruationen. Formålet er at reclaimere det, der blev gjort skamfuldt, beskidt og nedværdigende af den patriarkalske kultur, og i stedet begynde at ære det. Det samme gælder for gynækologiske selvundersøgelser osv. Dette er en selvhjælpsbevægelse, der er kendetegnet ved en radikal udfordring af hvem, der har magten over viden, og hvad, der tæller som viden. Det er et ønske om at inkludere den erfarede viden om f.eks. medicinske planter og inkluderingen af en borgers modekspertise (Ehrenreich & English, 1972). Kvinder og kønsminoriteter tager fat på de (stadig) tabubelagte emner, der er forbundet med den kvindelige seksualitet: menstruation, onani, prævention, abort, fødsel osv. De vil i stedet lovprise kroppen, omvurdere den og skabe rum til kødet, bevægelsen og skønheden.

Dette er også en "indarbejdelse" eller "legemliggørelse" af de økofeministiske idéer. Livet leves i kroppe, føles og berøres, og det samme gør naturen og planeten. Vi må gøre os fri af skønhedsidealene, genopdage vores forhold til æstetik og til kroppens særlige kendetegn og komme væk fra objektiveringen af vores krop eller essentialiseringen af reproduktionen.

Vi må genlære at røre, massere, danse, bevæge os og blive bevæget for at udvikle vores følsomhed. Lære at lytte, at føle. At vogte sig mod idealisering eller instrumentalisering af kroppen. Det bør ikke nødvendigvis anses for essentialisme at fejre en dyb intimitet i forbindelse med kroppen, uanset hvem man er, uanset hvor man er. I stedet for at tænke, at noget er essentielt mandligt eller essentielt kvindeligt, skal vi begynde at finde nye balancer, hvor der er plads til individet som mere end blot et køn. De hårdt optegnede kategorier er undertrykkende for alle involverede parter, og de gamle etablerede hierarkier og bokse har skabt vores uholdbare klimaudfordringer. Vi har brug for nye balancer for at kunne tænke nye tanker for fremtiden. Nye stemmer, tanker og tværfaglige samarbejder kan tilbyde nye perspektiver, hvilket vi har brug for, da de gamle har ført os herhen, hvor vi er i dag, ind i kriserne.

Økofeminismen er en opfordring til at genoptage forbindelsen med livet og naturen, til at genfinde et bånd af intimitet og lade os selv blive bevæget.





## **cuerpo - territorio - guatemala, 2003**

Siden 2003 har kvindeforeningen Amixmasaj fra Xalapán-bjerget i Guatemala arbejdet for udvikle bevægelsen: "Forsvar krops-territoriet og territoriet-Jorden". Bevægelsen fremhæver den historiske forbindelse mellem kvinder, særligt indfødte kvinder, og naturen. Analysen af territorier førte i to retninger: Kosmogonien (forklaringen af Jordens oprindelse), og fortolkningen af livet og fællesskabsfeminismen. Det er et spørgsmål om at forsvare kroppens-territorie imod de specifikke former for vold, som kvinder oplever: seksuel vold og femicide.

Siden 2004/2005 har den transnationale mineindustri udviklet sig massivt, i særdeleshed inden for olie. Det var her, at det historiske slogan "Reclaime og forsvare territoriet-Jorden" blev født i Abya Yala - et afgørende slogan for fællesskabsfeminismens fremtid. At forsvare en Jordklode, hvorpå børn og kvinder blev krænket, ville være paradoksalt - en kosmogonisk inkonsekvens. Kvinder ville synliggøre volden mod dem og deres feministiske kamp, uden at glemme forsvaret af Jorden.

Hverken socialisme eller feminisme vil være emancipatoriske, hvis de ikke forbinder kroppen og Jorden. Det er nemlig på kvinders kroppe, at al undertrykkelse er konstrueret. Der eksisterer en territoriell strid om kvinders kroppe, og indfødte kvinder er blevet eksproprieret fra deres.

Derfor er den politiske magt i kroppens frigørelse - en krop, der er blevet afskåret fra sin forhistorie med naturen.

En patriarkalsk mekanisme er blevet introduceret til de oprindelige kulturer for at opretholde heteroseksualitet og bekræfte den som noget naturligt og selvindlysende. Et af spørgsmålene er, hvordan alt dette - magt og handelsforhold - er blevet så internaliseret og optaget i de oprindelige kulturer, at det nu virker som en indgroet del af de gamle traditioner.

I dag foreslår de indfødte kvinder i Guatemala en healingsproces som et kosmisk-politisk alternativ. Ligesom begrebet omsorg gælder dette for både individer, kollektiver og ikke-menneskelige væsener. Det drejer sig om at hjælpe med at helbrede fysisk, følelsesmæssigt og åndeligt - især fra eftervirkningerne af kolonisering, slaveri og for nyligt fra diktaturer og interne krige. Det drejer sig om at arbejde med smerten og ekspropriationen. Dette forslag ledsager kvinder, der forsvarer deres kroppe mod machismo i lokalsamfundene, og kvinder, der kæmper mod statens institutioner, som uddeler alle disse minekoncessioner.



*Mi cuerpo, mi territorio*

De økofeministiske bevægelser instrumentaliserer ikke politik, da de ikke ønsker at være politikere. I stedet er de politiske igennem deres direkte handlinger og aktioner og fremstår politiske, fordi de kæmper for en større sag, de både lever og ånder for. Det er ikke et spørgsmål om at appellere til staten, men om at leve politisk via erfaringen med et kollektivt forhold til naturen. Pointen er, at politik og natur ikke er det samme for alle, og at vi alle har forskellige liv og erfaringer at trække på og tænke ud fra. Vi skal derfor skabe plads til denne forskelligartede politik og natur, gentænke ting, vi troede var skrevet i sten, og finde vores egen vej. Der skal skabes plads i politikken til blandt andet forskellige levemåder, omsorg og mangfoldighed.



Økofeminismen er på den måde en dynamik af politisk autonomi, hvor kvinderne sætter sig selv i spil, gerne ved hjælp af alternative måder at være politiske på (Hache, 2016). Det kan være gennem kreative udfoldelser såsom kunst, poesi eller teater. Økofeministen Ynestra King taler om at genopfinde betydningen:



"for those of us who are trying to create these new politics, it is like a perpetual search for grace or a formula for connecting human beings with what is most deeply sensitive and most deeply alive in themselves."



Intimitet kan ikke reduceres til den enkelte. Det er en måde at relatere og forholde sig til verden på, der må genanvendes kollektivt gennem fornyede sprog, forestillinger og kollektive praksisser, der deltager i bestræbelserne på at forandre verden.

Stillet over for et verdenssyn, der er opbygget som en damptromle, der knuser, reducerer og undertrykker, samtidig med at den forblænder os til at medvirke i praksissen, har vi mere end nogensinde brug for at byde en mangfoldighed af synspunkter og praksisser velkommen i vores bevægelser.

Ved at bevæge os væk fra den dualistiske tanke åbner vi op for muligheden for, at emancipation både er psykologisk og social, personlig og politisk, og at disse dimensioner støtter hinanden. Udforskningen af de forskellige former for møder mellem alt levende kræver en fornyelse af vores måde at betragte og benævne disse relationer på, og hvordan vi grundlæggende opfatter økologisk politik.







**Bevæge os  
fremad**



## Fredfyldt klimastrejke – Japan, 2021

I april 2021 besluttede modellen Lilian Onos og hendes medaktivist Eri at etablere the Peaceful Climate Strike (PCS).

De krævede, at den japanske regering skulle være mere ambitiøse i forhold til klimaet og tage øjeblikkelig handling, f.eks. ved at reducere udledningen af drivhusgasser med mindst 60 %, nedlægge atomkraftindustrien og nedbringe landets CO<sub>2</sub>-udledning. De ville gerne inspirere befolkningen til at skabe et samfund i Japan uden udledning af CO<sub>2</sub>.

De to aktivister havde skabt sig mange forbindelser i løbet af årene, og ved hjælp af disse kontakter leverede de, i en uge fra den 17. april og frem, forskelligt onlineindhold, der var lagt ud af berømtheder, kunstnere og eksperter.

Derudover gik de også i sultestrejke i fire dage fra den 20. april, hvor de ernærede sig af salt og vand. Den sidste dag deltog 600 mennesker i en 24-timers sultestrejke, som blev en stor bevægelse. Disse to kvinders sultestrejke havde tiltrukket sig stor opmærksomhed som en ny form for fredelig, men stærk protest.



## Blive i problemerne

Økofeminister foreslår at opleve verden på en anden måde. Være i live, tilhøre Jorden, deltage i dens regenerering. Lære at værdsætte, lytte og observere vores Jordklode, vores kroppe og vores sind.

Økofeminister inviterer os som mennesker til at lære at drage omsorg for dyrene, at hele, lære at få ting til at gro, genkende og kende navnene på planter og fugle, lære at lave ild, finde vand; simpelthen at deltage og videregive viden og færdigheder.

2

De vil lære os at genskabe en forbindelse med verden, at observere og værdsætte frøenes potentiale og mikroorganismernes liv. De lærer os at afvise fatalisme og katastrofetanker, hvilket kun fører til manglende handling, fortvivlelse eller død og i stedet fokusere på livets gode sider og genfinde håbet og meningen ved at genopdage videns- og bevidsthedsformer, entusiasme og glæde.

Det handler om at reparere i stedet for at være kynisk, vælge at genvæve livet og fejre at være i live i denne mangfoldige verden.

Donna Haraway, Anna Tsing og Starhawk inviterer os til at blive i problemerne, at leve i kapitalismens ruiner og til at drømme om mørket.



Haraway foreslår, at vi vender opmærksomheden mod det, hun kalder ongoingness (“fortsættelse” eller “udholdenhed”). For at kunne fortsætte, må vi nu og her komponere med det, der allerede eksisterer, på samme måde som den lille Nordamerikanske edderkop Pimoc Cthulu gør det: Denne edderkop stopper aldrig med at reparere sit net, mens den fortsat trækker sine tråde, skaber nye forbindelser og finder nye steder at fastgøre sit spind.

Hvis der er overlevelse i vores ruiner, sker det for Haraway ikke individuelt eller kun mellem mennesker: at give sig selv en chance for at fortsætte skal tænkes kollektivt og uden menneskelig exceptionalisme. Hun taler om chthulucæne som et alternativ til begrebet om den antropocæne tidsalder, der bedre kan indkapsle den sammenfiltrede forbundethed mellem alle (de angiveligt individuelle) væsener.

Donna Haraway har skrevet bogen *Staying with the Trouble* i 2016. Hun mener, at vi ikke kan løbe fra de problemer, vi har skabt, derfor må vi være opmærksomme på dem uden at havne i det sorte hul af fortvivlende diagnoser om verdens tilstand, uden at berolige os selv med manglende realitetssans og uden at opføre os, som om intet er sket.

Det afgørende er at gøre de usynlige eksistenser synlige: at være opmærksom på, sætte navn på og dermed skabe en mangfoldighed af kollektive praksisser, hvor de allierede i fællesskab gør sig i stand til at reagere på en situation med destruktion og ødelæggelse. Udfordringen for det antropocæne, det chthulucæne, eller hvad end, du vil kalde det, er at fylde vores fantasi med historier, der åbner hullerne og udfordrer verdens undergang.

“



## Javanesiske kvinder mod cementindustrien - Indonesien, 2016

I april 2016 i Jakarta, Indonesien bar ni kvinder deres traditionelle tøj og støbte deres fødder ned i cement. Det skete på den offentlige plads foran præsidentpaladset. De havde rejst 700 kilometer for at kæmpe imod opførelsen af en cementfabrik i Kendengbjergene, som ville true det lokale dyreliv og forurene vandet, landet og den lokale flora og fauna. Bjergkæden er et karstområde med skove, grotter og undergrundsfloder, der forsyner tusindvis af mennesker med vand, mad og ren luft. Disse kvinder sagde, at de kunne mærke bjergets smerte i deres mave, og de påkaldte Ibu Bumi, Moder Jord, ved at græde og synge. De sad ubevægelige i flere dage og fordømte den vold, der er begået mod naturen, og som er uløseligt forbundet med den vold, der er begået mod kvinder.



## Nye sprog

“All of us have to learn how to invent our lives, make them up, imagine them. We need to be taught these skills; we need guides to show us how. If we don't, our lives get made up for us by other people.”

–Ursula K. Le Guin, *The Wave in the Mind: Talks and Essays on the Writer, the Reader, and the Imagination*

Ifølge essayisten og journalisten Naomi Klein er klimakrisen også en forestillingskrise, en fejl i fantasien. Vi forstår ikke den fremtid, der venter os, hvis vi ikke ændrer vores adfærd, men vigtigst af alt har vi ikke fantasien til at forestille os en alternativ fremtid og et mere retfærdigt samfund. Det er vigtigt at fremhæve den rolle, som forestillingerne spiller i den økofeministiske bevægelse, hvordan man aktiverer disse nye forestillinger, og hvordan man uddrager nye redskaber fra dem til den videre ændring af samfundet.

Økofeminismen giver os mulighed for at se anderledes på alting og f.eks. udvikle nye sprog. Hvis sprog påvirker virkeligheden, påvirker virkeligheden også sproget og narrativerne. Vi er nødt til at fortælle nye historier, nye myter, nye fabulationer for at kunne forestille os nye løsninger, nye samhørigheder og nye måder at leve på. For eksempel kan genren science fiction tilbyde gode redskaber til at udforske imaginære og mulige fremtider og til at genetablere kontakten med intuitionen.

Skabelsen af nye narrativer er en positiv og alternativ form for håb, som giver en mulighed for at skabe en anden verden og forestille sig et bedre samfund. Gennem en glædelig mulighed for frigørelse ønsker økofeministerne at vise os, at det er muligt at opbygge en ny civilisation her og nu.

Ved at give os selv andre sprog, andre tider og handlingsområder kan økofeminismen vise os andre veje til frigørelse og empowerment. I denne brændende verden kan vi høre sloganet: "Vi er efterkommere af de hekse, I ikke kunne brænde," der viser os, at vi hænger sammen med fortidens glemte tanker om alternative levemåder og ønsker om samhørighed med naturen. Måske skal man ikke altid stræbe efter fremtiden, den hurtige udvikling og moderniteten, men i stedet finde sin egen vej i en blanding af fortiden, nutiden og fremtiden. Økofeminismen opfordrer mennesker til at skabe nye narrativer og nye fortællinger for at ændre paradigmerne og åbne op for nye muligheder og måder at leve på Jorden, der inkluderer at interagere med naturen og afskaffe det patriarkalske og kapitalistiske system, der undertrykker alt levende.



## **kvindernes Pentagon-aktion - USA, 1980**

I 1979 skete der en ulykke på Three Mile Island-atomkraftværket, da kraftværket delvist nedsmeltede. Det resulterede i et udslip af radioaktivitet, der forurenede miljøet og øgede sandsynligheden for kræft og helbredsproblemer hos lokalbefolkningen. Som en modreaktion arrangerede en gruppe kvinder fra forskellige aktivistiske grupper, såsom borgerrettighedsaktivister, klimaforkæmpere og feminister, i marts 1980 en konference med titlen "Kvinder og livet på Jorden". De gjorde det for at hæve stemmen mod den kolde krigs atomvåbenkapløb, som de mente ville føre til total ødelæggelse af planeten.

Kvinderne arrangerede derefter en aktion den 17. november 1980.

2.000 kvinder marcherede mod Pentagon med kæmpestore dukker, der repræsenterede Anne Frank, ofre for Vietnamkrigen og Marilyn Monroe. De var klædt i farver, der repræsenterede sorg, vrede, empowerment og trods. De udtrykte deres frygt for deres eget liv, for deres børns, for livet på Jorden og for menneskehedens fremtid. De var bange for udnyttelsen og den organiserede ødelæggelse af arter, hvis fremtid var "i hænderne på mænd, hvis magt og rigdom ikke blot har løsrevet sig fra den daglige virkelighed, men også fra fantasien."

Deres krav var, at der blev sat en stopper for "bomberne" og "de forfærdelige dødsopfindelser", og at livet og naturen skulle beskyttes, da dyr og planter "simply seed, reseed and inhabit this planet." De ville vise, hvordan alting hænger sammen.



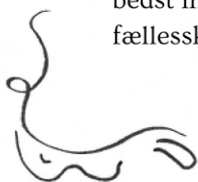
Deres krav var, at der blev sat en stopper for “bomberne” og “de forfærdelige dødsopfindelser”, og at livet og naturen skulle beskyttes, da dyr og planter “simply seed, reseed and inhabit this planet.” De ville vise, hvordan alting hænger sammen.

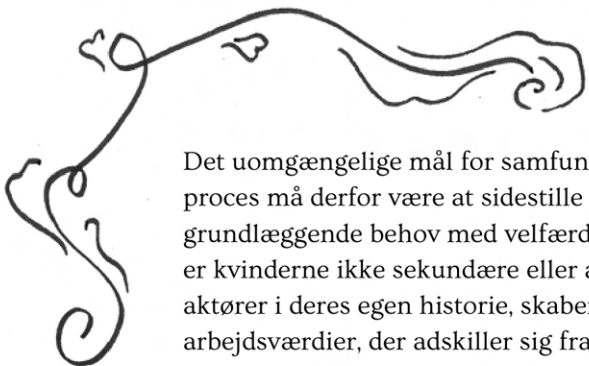


## udforske trådene fra utopiernes spindelvæv

Feministisk modvækst

Det økologiske perspektiv tydeliggør den fysiske umulighed i et fortsættende vækstsamfund, der er afhængig af at udnytte naturens ressourcer. Feminismen gør denne konflikt håndgribelig i vores dagligdag og fordømmer den patriarkalske og androcentriske logik for akkumulation og vækst. Det uløselige og radikale spændingsforhold mellem det kapitalistiske, økonomiske system og det menneskelige livs bæredygtighed er i virkeligheden en væsentlig modsætning mellem kapital og liv. Det er nødvendigt at ændre perspektivet. Vi kan ikke opfinde os ud af denne krise og satse på, at teknologien giver os en løsning i fremtiden, da et nyt økonomisk værdisystem er nødvendigt, for at vi kan løse kriserne, der er fremdyrket af det kapitalistiske verdenssyn. Samfundets strukturerende akse skal i stedet være tilfredsstillelsen af de grundlæggende behov, som gør det muligt for mennesker at vokse op og leve et værdigt liv, såvel som det arbejde og den produktion, der er socialt nødvendig for dette. Det er ikke muligt sammen med tanken om økonomisk vækst, der tilsidesætter alt andet end fremgang på bekostning af klimaet, befolkningens velbefindende og arternes overlevelse. Tanken om feministisk modvækst går ud på at inkludere balance, nuancer og glæde i vores daglige liv, der skal leves for individets og kollektivets bedste og ikke for kapitalismens skyld. I stedet for at spørge sig selv, hvordan man kan tjene flest penge til sig selv og indgå i den økonomiske mølle, kan man spørge sig selv: Hvordan kan jeg bedst indgå i mit samfund, i det store og i det nære fællesskab?





Det uomgængelige mål for samfundet og den økonomiske proces må derfor være at sidestille tilfredsstillelsen af de grundlæggende behov med velfærden. I dette nye perspektiv er kvinderne ikke sekundære eller afhængige personer, men aktører i deres egen historie, skabere af kulturer og nye arbejdsværdier, der adskiller sig fra dem i den kapitalistiske og patriarkalske model. Økofeminismen er en form for modstand mod dominans, grænseløs grådighed og den fantasi om almagt, der gør mennesket helt unikt og derved løsrevet fra naturen.

#### Kunstneriske perspektiver

Gennem teater, poesi og genanvendelse af praksisser, der symbolsk forbindes med det "feminine", ønsker de økofeministiske demonstranter at få deres budskab igennem. Det er et politisk projekt, der går ud på at revalorisere et traditionelt feminint håndværk. De mener, at det pædagogiske, politiske og samfundsmæssige projekt tilsidesætter den kreative og kunstneriske dimension, da det lægger vægt på konkurrenceevne, videnskabelighed og præstation. Det er derfor nødvendigt at lære anderledes, at værdsætte samarbejde, gensidig hjælp, kunstnerisk udtryk og intuition. Viden tilhører ikke den akademiske verden, højtuddannede mennesker, politik eller en måde at værdsætte intelligens på med store ord. Viden kan være alt muligt, og derfor er det vigtigt at begynde at anerkende den viden og de erfaringer, som f.eks. de oprindelige folk har om naturen rundt om dem, på lige fod med den naturvidenskabelige viden om samme område. Det, der tæller i vores politiske handlinger, er, hvad de fremkalder i os som menneskene bag dem. Altså, hvad det gør ved vores følelser og vores sanser - for det er nemlig også legitim viden.

Økofeminismen ønsker, at vi holder op med at kvæle den følelsesmæssige del af vores liv og i stedet gør disse følelser til en drivkraft for at finde konstruktive løsninger. Kunst og poesi er eksempler på sådanne praksisser, og de er vigtige for at genskabe forbindelsen mellem os og det følsomme og det levende. Det kan være med til at ødelægge den hierarkiske og dikotomiske adskillelse mellem natur og kultur.

### Opbygge fællesskaber

Forfattere som Robin Wall Kimmerer, der skrev *Braiding Sweetgrass* i 2013, udforsker forskellige måder at tænke naturen på og at være i relation med andre væsener. Hun forklarer, hvordan økosystemer er indbyrdes afhængige, og hvordan videnskab og indfødt viden kan bidrage med forskellige perspektiver til at forstå sammenhængen mellem planter, dyr, mennesker og alle de andre elementer:

“We need acts of restoration, not only for polluted waters and degraded lands, but also for our relationship to the world. We need to restore honour to the way we live, so that when we walk through the world we don’t have to avert our eyes with shame, so that we can hold our heads up high and receive the respectful acknowledgment of the rest of the earth’s beings.”

— Robin Wall Kimmerer, *Braiding Sweetgrass: Indigenous Wisdom, Scientific Knowledge, and the Teachings of Plants*.

## Madsuverænitet

Et eksempel på kvindelig politisk involvering er kvinderne fra bondebevægelsen La Via Campesina i Nyéléni i Mali, der i 2007 skrev Kvinders manifest for madsuverænitet. De skriver:



"inscribing our struggle in the struggle for gender equality, we no longer want to be oppressed by traditional societies, by modern societies or by the market. We want to seize this opportunity to leave behind all sexist prejudices and to develop a new vision of the world built on the principles of respect, equality, justice, solidarity, peace and freedom."



La Via Campesina er en koalition af hundredvis af organisationer, der kæmper for småbønderes rettigheder, og de definerer madsuverænitet som: "folkets ret til sund og kulturelt passende mad produceret gennem økologisk sunde og bæredygtige metoder, og deres ret til at definere deres egne mad- og landbrugssystemer." Sagt på en anden måde: Madsuverænitet sætter producenten og demokratiet i centrum af vores madsystem. Den anerkender mad som en rettighed og et offentligt gode, ikke som en vare. Madsuverænitet identificerer bæredygtighed som afgørende for madproduktionen og fremmer brugen af agroøkologi. Derudover anerkender den også de forskellige lag af diskrimination, der tilsammen lægger en endnu tungere byrde på nogle familiefarmere, f.eks. kvinder, oprindelige folk, unge og LGBTQ+-jordbruger. Madsuverænitet kræver, at alle stemmer bringes til bordet, og at jord, frø, vand, kredit og andre ressourcer deles retfærdigt.






## **hvis jeg ikke kan danse, vil jeg ikke være en del af jeres revolution\***


Økofeministen Ynestra King mener, at vi skal have fokus på både de rationelle videnskaber og de intuitive og spirituelle. Vi skal mangfoldiggøre vores viden, vores kultur og vores praksisser. Og vi skal gøre plads til dansen i revolutionen. Økofeminister adresserer spørgsmål om vandforurening, skovrydning, dumpning af giftigt affald, udvikling og bæredygtighed i landbruget, dyrs rettigheder og atomvåbenpolitik. I den økofeministiske litteratur fremstilles et ønske om, at magtbegrebet skal omstruktureres.

Samarbejdsrelationer bør fremmes i stedet for en magtdynamik. Underliggende for en stor del af den økofeministiske aktivisme er målet om at skabe et indbyrdes forbundet fællesskab uden patriarkalske eller andre former for hierarkier. Et ultimativt mål kan beskrives som en virkelighed, hvor alt liv har sin egen essentielle værdi. Uanset de forskellige tilgange eller tankegange er der én ting, der er sikker:



Økofeminisme er en global bevægelse med mange facetter og et stadigt voksende fællesskab af aktivister og teoretikere. Der er behov for at bryde fri af de dominerende definitioner, at bevæge sig væk fra dualismer, at genfortolke og konceptualisere vores tænkning.

\*Ynestra King eller Emma Goldman



Mens økofeminister er blevet stærkt kritiseret for at reproducere essentialistiske logikker ved at værdsætte forbindelserne mellem kvinder og naturen, forklarer de, at disse forbindelser eksisterer i henhold til andre logikker end patriarkatets og kapitalismens. At gentænke dem indebærer derfor, at man genovervejer et forhold til verden, som er blevet konfiskeret og knust af magt- og vidensfeltet, og som kvinderne bærer – da de allerede er underlagt en anderledeshed, der systematisk er blevet domineret i mange former, menneskelige og ikke-menneskelige. Økofeministiske lektioner kan derved virke som en åben dør til modhegemoni, en omvendelse af de dominerende logikker for at placere sig selv uden for dem.

I vore dage sker der en forandring af livsstil og politiske praksisser over hele verden. Der udvikles nye alternative livsformer, der organiseres kollektive eksperimenter, som gør det muligt at opfinde nye sociale relationer og et nyt forhold til naturen. Økofeministerne foreslår “en opfindsom bevægelse, der er i stand til at tilpasse sig fleksibelt til forskellige situationer,” “som opfylder de anarkistiske traditioner, antibureaukratiske bevægelser og civil ulydighed, der nægter at respektere logikken i systemet med de “rette kanaler”, og som gør modstand med kroppen såvel som med ordene.”

Økofeminismen skal ikke opfattes som en færdig tænkning, der rummer sandheden “om årsagerne til og afhjælpningen af “civilisationskrisen”; den er snarere et redskab til destabilisering, til et mentalt og socialt “glædeligt kaos”, som den fuldt ud udspiller ved de spørgsmål, den stiller, de decentraliseringer og perspektivskift, den pålægger, mere end ved de svar, den foreslår.”

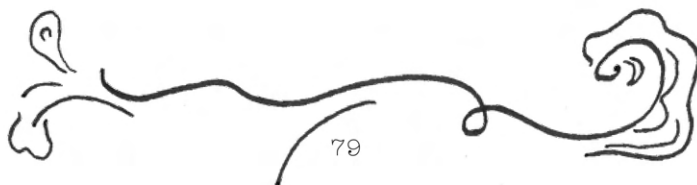


"Økofeminismen går hverken ind for en videnskabelig utopi, der fører til en kunstiggørelse af det levende samt til mandens overtagelse af naturen og den politiske magt, eller for en genoprettende utopi, der naturaliserer de sociale relationer og sakraliserer naturen. Økofeminismen kan være kilden til en tredje vej, som vil være revolutionerende og håbefuldt for fremtidige generationer" (Gandon, 2009 : 21).

Økofeminismen foreslår nemlig en politik, der praktiserer demokrati uden om staten. Gennem aktionsmidler, herunder civil ulydighed og ikke-vold, stræber den efter at samle flertallet om sine synspunkter og at opretholde kontakten med modstanderen og opnå tilslutning. Styrken ved denne type bevægelser er, at de ikke sigter efter magten. De er fokuserede på vigtigheden i, hvordan du gør ting, og ønsker, at vi alle begynder at tænke over dette spørgsmål i alle vores henseender. Ikke for magtens skyld, men fordi vi ikke kan gøre andet end at gøre noget andet for den sociale retfærdigheds, kønnets og ikke mindst klimaets skyld.

Økofeministerne forsøger at vise, at en anden form for politisk liv er mulig, og selv hvis ikke-vold ikke er muligt, så er vold heller ikke en mulighed. Økofeminismen er en måde at åbne op for andre muligheder, for en anden måde at føre politik på.

Vi kommer ikke ud af klimakrisen, hvis vi ikke slipper af med patriarkatet og kapitalismen. Det hænger sammen. Målet er at fortælle dig, at alt er muligt. En anden verden er mulig.





Sankt Hendes bålsang  
Digt af Shëkufe Tadayoni Heiberg

Jeg kan forvandles til et fabel  
Jeg kan forvandles til en fugl  
Jeg kan være tordenskrald i mørket  
Jeg kan være lysets gennembrud  
Jeg kan forvandles til et monster  
Jeg kan forvandles til en mor  
Vi kan forvandle os til kløfter  
Vi kan forvandles til et kor

Vi vender hænderne mod solen  
Vi vender maverne mod månen  
Vi vender øjnene mod havet  
Vi vender tankerne mod bjerget

Vi giver vand til vores rødder  
Vi giver plads til vores søstre

Vi træder ned  
Vi træder ned  
Vi træder ned i jord og gror  
i jord og gror

Jeg træder ud af mine pligter  
Jeg træder ned fra mine trin  
Jeg tager fri fra mine kræfter  
Jeg finder lyset i mit sind

Jeg træder ind i mine pligter  
Jeg træder op på mine trin  
Jeg træder ind i mine kræfter  
Jeg bruger mørket i mit sind

Digtet af Shëkufe Tadayoni Heiberg  
er en omskrevet version af en  
bålsang til Sankt Hans.

Du kan lytte til den ved at søge  
på titlen I jord og gror.

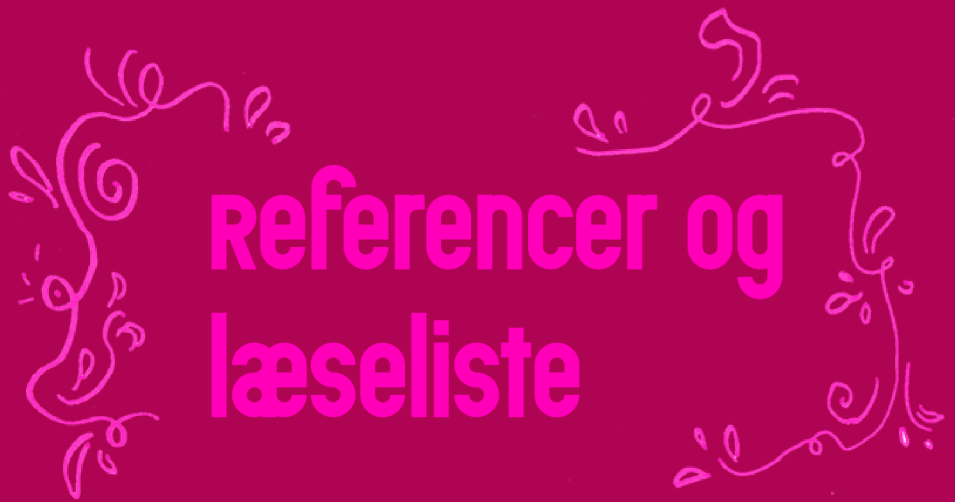
Jeg strækker hals  
Jeg strækker hals  
Jeg strækker hals mod jordens  
stjerne  
Jeg strækker tæer  
Jeg strækker tæer  
Jeg strækker tæer mod jordens  
kerne

Vi fletter rod med vores mor  
Vi laver ilt til vores jord  
Vi laver ilt i flok og kor  
Vi træder ned  
Vi træder ned  
Vi træder ned i jord og gror  
I jord og gror

Vi kan forvandle os til træer  
Vi kan slå rod og springe ud  
Vi kan forvandle os til skyer  
Sidde i kreds og græde ud

Vi laver skafterne af grene  
Vi laver børsterne af kviste  
Vi smører hvider op ad låret  
Vi smører blommerne håret  
Vi flyver ud af vores kroppe  
Vi flyver ind i vores sind  
Vi finder sorte sten deroppe  
Vi maler lyn på vores kind  
Vi gemmer gnisterne i flasken  
Vi lægger skyerne i tasken  
Vi flyver ned  
Vi flyver ned  
Vi flyver ned i jord og gror  
i jord og gror



A decorative border made of thin, black, hand-drawn lines with swirling, leaf-like patterns framing the central text.

# Referencer og læseliste

## Bøger

- The Death of Nature (1980), Carolyn Merchant
- Caliban and the Witch (2004), Silvia Federici
- Ecofeminism (1993), Vandana Shiva and Maria Mies
- Woman and nature (1978), Susan Griffin
- Dreaming the Dark (1982), Starhawk
- Staying with the trouble (2016), Donna Haraway
- Undomesticated Ground: Recasting Nature as Feminist Space (2000), Stacy Alaimo
- The mushroom at the end of the world (2015), Anna Tsing
- Braiding Sweetgrass (2013), Robin Wall Kimmerer
- Witches, Midwives, and Nurses (1973), Deirdre English & Barbara Ehrenreich
- Silent spring (1962), Rachel Carlson
- Livets ophold: kvinder, økologi og udvikling (1990), Vandana Shiva
- Bærepoteteorien om fiktion (2018), Ursula K. Le Guin
- Nødder (2022), Shëkufe Tadayoni Heiberg
- Regeneration (2023), Sofie Isager Ahl
- Produktionsæstetik (2022), Cecilie Ullerup Schmidt
- Reclaim, Emilie Hache
- Etre écoféministe, Jeanne Burgart Goutal
- Le féminisme ou la mort, Françoise d'Eaubonne
- Le féminisme divinatoire, Camille Ducellier
- Sorcières, Mona Chollet
- Small Arcs of Larger Circles: Framing Through Other Patterns (2016), Nora Bateson
- Coming Back to Life: The Updated Guide to the Work That Reconnects (2012), Joanna Macy, Molly Young Brown

## Podcasts

- Jord i hovedet, NOAH
- Un podcast à soi, Charlotte Bienaimé, Arte radio
- The Climate Question, BBC Sounds
- Et un jour la terre s'ouvre, Lucile Torregrossa

## Akademiske artikler (ikke udførlig liste)

- Gandon, A.-L. (2009). L'écoféminisme : une pensée féministe de la nature et de la société. Recherches féministes, 22/1, pp.5-25.
- Larrère, C. (2017). L'écoféminisme ou comment faire de la politique autrement. Multitudes, (2), 29-36.

## Film

- Ni les femmes, ni la terre
- Woman at war

## Links

- [https://simonae.fr/militantisme/les-indispensables/expliquez-ecofeminisme/starhawk\\_sorciere\\_ecofeministe](https://simonae.fr/militantisme/les-indispensables/expliquez-ecofeminisme/starhawk_sorciere_ecofeministe)
- <https://usbeketrica.com/fr/article/cinq-questions-sur-l-ecofeminisme>
- [https://www.contretemps.eu/etre-ecofeministe-burgart-goutal/#\\_edn2](https://www.contretemps.eu/etre-ecofeministe-burgart-goutal/#_edn2)
- <https://www.contretemps.eu/herrero-ecofeminisme-science-decroissance/> <https://www.contretemps.eu/notes-ecofeminisme/>
- <https://www.terrestres.org/2020/09/30/nee-de-la-terre-un-nouveau-mythe-pour-les-terrestres/> [http://relais-femmes.qc.ca/files/Course\\_Relais\\_36-37.pdf](http://relais-femmes.qc.ca/files/Course_Relais_36-37.pdf)
- <http://www.cadtm.org/IMG/pdf/brochure-ecofeminisme-herrero-puleo.pdf>
- <http://www.slate.fr/story/180714/ecologie-feminisme-alienation-charge-morale>
- <http://www.slate.fr/story/167027/cest-quoi-ecofeminisme-pourquoi-peu-connu-france>
- <https://friebonderlevendeland.com/la-via-campesina/>
- <https://www.unwomen.org/en/news-stories/explainer/2022/02/explainer-how-gender-inequality-and-climate-change-are-interconnected>
- [www.foei.org/2Fwp-content%2Fuploads%2F2020%2F02%2FWWhy-Gender-Justice-and-Dismantling-Patriarchy-booklet-Friends-of-the-Earth-International\\_EN.pdf&usg=AOvVaw2AhGxS-A-LY-lw-XHyZ5Lt&opi=89978449](http://www.foei.org/2Fwp-content%2Fuploads%2F2020%2F02%2FWWhy-Gender-Justice-and-Dismantling-Patriarchy-booklet-Friends-of-the-Earth-International_EN.pdf&usg=AOvVaw2AhGxS-A-LY-lw-XHyZ5Lt&opi=89978449)
- <https://www.awakin.org/v2/read/view.php?tid=236>
- <https://zenbird.media/5-female-climate-activists-in-japan-to-know-this-international-womens-day/>  
[https://da.frwiki.wiki/wiki/Mouvement\\_Chipko](https://da.frwiki.wiki/wiki/Mouvement_Chipko)

## Videoer

- Dailymotion. « Collection sorcières. Interview d'Isabelle Cambourakis par Jade Lindgaard, journaliste Mediapart ». <https://www.dailymotion.com/video/x2kcb4i>
- YouTube. L'écoféminisme, ou comment se reconnecter au monde. <https://www.youtube.com/watch?v=TpfQpsU4O6A>
- YouTube. UCL - GRICE - B. Zitouni : L'écoféminisme, un mouvement contestataire plutôt qu'une théorie. <https://www.youtube.com/watch?v=EGTLsSLHY5Q&t=4347s>



